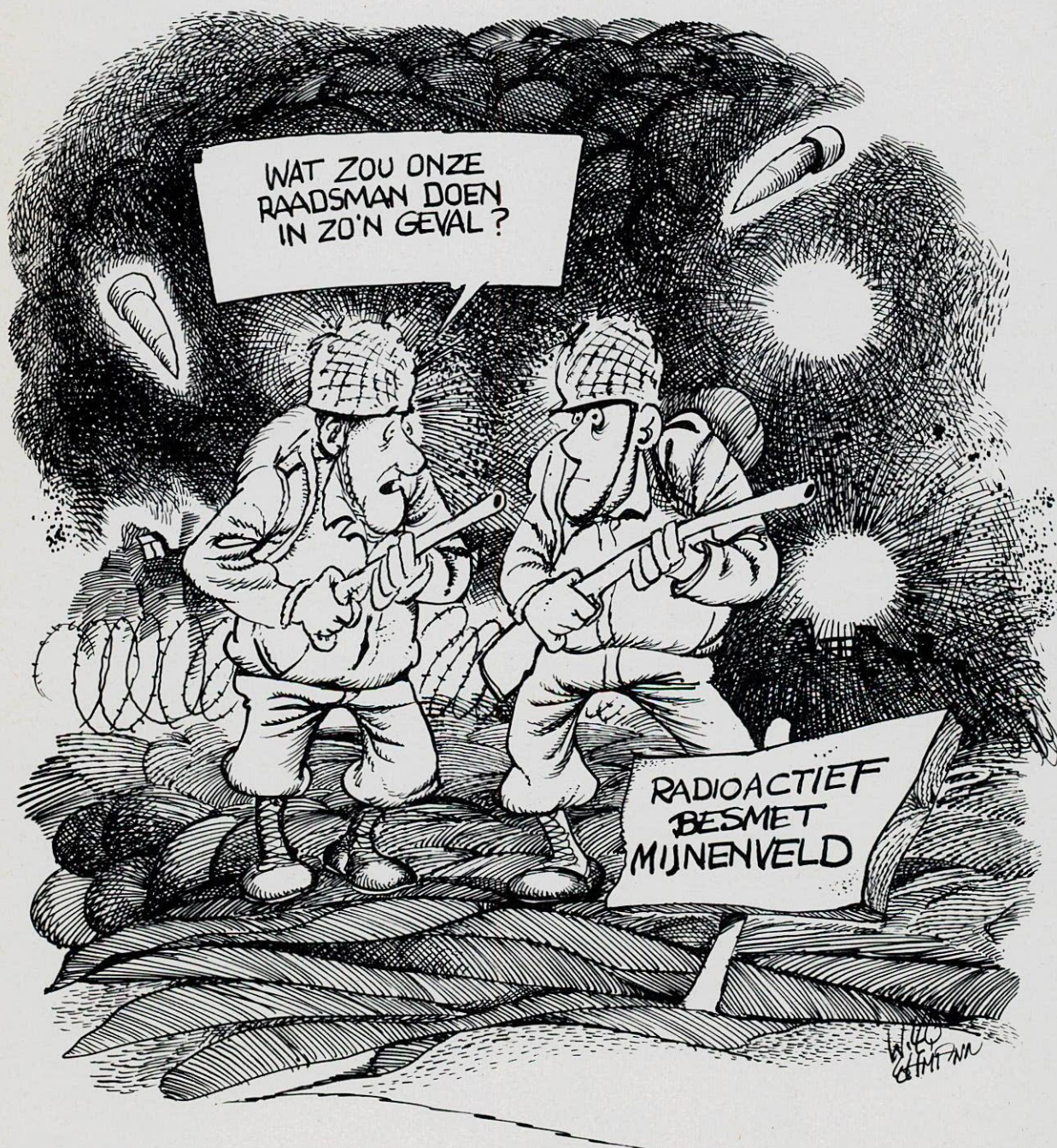

EGO

APRIL 1983

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING IN DE KRIJGSMACHT

Abonnementsprijs f 12,- per jaar, te storten op postgirorekening 480414 t.n.v. Hoofdraadsman Humanistisch Geestelijke Verzorging te Zeist. Militairen ontvangen het blad op aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Wim Heij (voorzitter),
Jacques van den Blink (sekretaris),
Frank Spoelstra (eindredacteur),
Klazien van Brandwijk, Hans Schonk,
Cher Turel, Paul Vonk.

Adres red. en admin.:

Bureau hoofdraadsman
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan
71, 3708 GC Zeist.
Tel. 03404-14436.

Vaste medewerkers:

Bert Brounts, Adriaan Bijl, Theo Carree, Anton Constandse, Sietse van der Hoek, Ruud Janssen, Jan Kooijman, Willy Lohmann, Frits Maas, Leo van Opzeeland, Rien Robijns, Adriaan Soeterbroek, Jan Stoof, Frans Wermer, Koos van de Wetering, Hans van Wissen.

Vormgeving:

Joop van Rossum/Frank Spoelstra

Druk:

Brouwer Offset b.v. Utrecht
Gedrukt op kringlooppapier

Inhoud

Ruimte voor gewetensbezwaren	2
De maat is vol!	3
Popstromingen (8)	4
Bericht uit de bajes (1)	6
GV in de krijgsmacht (3)	8
Jan Troost, in memoriam	9
De mars van Freek de Jonge	10
Lezers schrijven	12 en 16
Gandhi	13
How we do it - humor?/Vaste prik	17
Het Kerstdiner	18
Gustave de Smet	20
Boeken/bladen/brochures	22
EGO-puzzle/Overpeinzingen van een soldaat (2)	23

EGO: strijdschrift

Kaderwet dringend noodzakelijk

Ruimte voor gewetensbezwaren

De laatste tijd heeft in toenemende mate het vraagstuk van de gewetensbezwaren de aandacht getrokken. Dat achten wij een goede zaak. Immers spreken over mens en samenleving betekent de mens in de samenleving. Er is alleen dan ruimte voor een mens in gewetensnood om te leven in een samenleving, wanneer hij of zij zich ten overstaan van die samenleving kan uiten.

Tot voor kort waren de geluiden m.b.t. gewetensbezwaren met name uit de krijgsmacht te horen (o.a. sitewachtweigeraars). Recentelijk zijn daar ook een flink aantal andere werkterreinen bijgekomen. We noemen er enkele:

- Een man bij een assurantiebedrijf weigert bontjassen te verzekeren, omdat hij vegetariër is.
- Verpleegsters weigeren dienst te doen op een abortusafdeling.
- Mensen uit het bedrijfsleven weigeren contacten te onderhouden met landen als bijv. Zuid-Afrika en El Salvador.
- NOS-technici zetten Centruumpartij en Nederlandse Volksunie de voet dwars.
- Een homofiele filmcutter doet niet mee wanneer voor de EO een Tijdsein-filmpje tegen de anti-diskriminatiwet moet worden gemonteerd.
- Personeelsleden van de Tweede Kamer komen in ernstige gewetensnood wanneer zij specifieke diensten aan de Centruumpartij moeten verlenen.
- Beroepschauffeurs die te maken hebben met het vervoer van kernafval willen op grond van gewetensbezwaren transportopdrachten kunnen weigeren.

Vaak werd tot dusver intern een oplossing gevonden voor hen die met gewetensproblemen kampten. Als het bezwaar van de werknemer (militair) echter niet door zijn chef (commandant) wordt erkend, moet hij de opdracht alsnog uitvoeren. Als hij weigert betekent dat werkweigering (weigering van een dienststopdracht) en is dat een grond voor ontslag (rechtsvervolg). De kantonrechter (krijgsraad) hakt tenslotte de knoop door.

Een hoogst onbevredigende gang van zaken, waaraan zo spoedig mogelijk een einde moet komen. Immers een bezwaar dat rust op het geweten dient in de samenleving te worden erkend. Ongeacht of dit gewetensbezwaar terug te voeren is op politieke, ethische of levensbeschouwelijke/godsdienstige inzichten. Uitgangspunt dient te zijn: een gewetensbezwaar is een gewetensbezwaar.

Er dient op korte termijn een regeling te komen voor werknemers (inkl. militairen) die bij het uitoefenen van hun werk, of onderdelen daarvan, gewetensbezwaren hebben. Het CDA-kamerlid dr. W. de Kwaadsteniet wees in dit verband reeds op de noodzaak van de totstandkoming van een kaderwet, die algemene regels geeft over hoe te handelen bij gewetensbezwaren. Binnen zo'n raamregeling zouden de gewetensbezwaren van o.a. sitewachtweigeraars uitstekend ondergebracht kunnen worden.

Terecht vroeg ook de VVDM, kort voor de behandeling van de defensiebegroting in de Tweede Kamer (begin maart), nog weer eens de aandacht van de volksvertegenwoordiging voor deze problematiek.

Hopelijk laat zo'n kaderwet gewetensbezwaren niet te lang op zich wachten. Er zijn al genoeg mensen in de knel gekomen.

Redactie

Humanistisch Verbond wil meer raadslieden bij de krijgsmacht

De maat is vol!

„Het Humanistisch Verbond wil via juridische stappen een gelijke behandeling bij het ministerie van defensie afdwingen. Het aantal geestelijke verzorgers van het Humanistisch Verbond moet, gezien de behoeften van de militairen, op 20 procent van het totaal aantal geestelijke verzorgers worden gebracht. Als de Tweede Kamer bij de behandeling van de begroting van defensie (8, 9 en 10 maart; W.H.) geen wijziging brengt in de huidige situatie, zal het Verbond zijn toevlucht nemen tot de Raad van State, het Europees Gerechtshof in Straatsburg of het Internationale Hof in New York.”

Bovenstaande mededeling deed de algemeen voorzitter van het Humanistisch Verbond (HV), dr. Rob Tielman, tijdens een op 1 maart 1983 in het Haagse Nieuwspoort gehouden perskonferentie. Het HV had op 8 november 1982 in een memorandum aan minister-president Lubbers 1 maart 1983 genoemd als datum, waarop overeenstemming moest worden bereikt tussen regering en Verbond over het niet-naleven door de overheid van een aantal zaken. Zaken waarin de overheid de grondwettelijke gelijkberechtiging van godsdienst en levensbeschouwing niet naleeft.

Achterstelling

Tielman noemde een aantal terreinen waarop humanisten worden achtergesteld:

- Slechts in 5% van alle ziekenhuizen, psychiatrische inrichtingen e.d. hebben patiënten de mogelijkheid op voet van gelijkheid te kiezen voor humanistisch geestelijke verzorging.
- De kerkelijke opleidingen van geestelijk werk ontvangen bijna driemaal zoveel subsidie per student als de humanistische.
- Het Rijksprogramma Sociaal-Cultureel Werk 1983 geeft vijfendertig (!) maal meer subsidie aan christelijke identiteitsorganisaties dan aan humanistische.
- De subsidie-verdeelsleutel voor medefinancieringsorganisaties op het gebied van de ontwikkelings-samenwerking is zeer nadelig voor het Humanistisch Instituut voor Ontwikkelingssamenwerking (HIVOS).

Defensie

Waar het op deze perskonferentie in sterke mate om draaide was de situatie bij defensie. Ondanks jarenlang overleg is er nog steeds niets gedaan aan de onrechtvaardige subsidieverdeling bij de geestelijke verzorging in de strijdkrachten. Ondanks dat 20 procent van de kiezende dienstplich-

tigen in de periode 1970 t/m 1981 zich uitsprekt voor de humanistisch geestelijke verzorging, bestaat slechts 8½ procent van het totaal aantal geestelijke verzorgers uit humanistische raadslieden. De kerken krijgen 91½ procent van de voor de geestelijke verzorging beschikbare subsidie en dat terwijl nog maar ruim de helft van de bevolking en dus ook van de militairen als kerkelijk kan worden aangemerkt.

Volgens hoofdredacteur, dr. Joos Sinke, heeft recentelijk onderzoek uitgewezen dat het humanisme een steeds groter wordende geestelijke stroming in Nederland is en zullen de christenen (gezamenlijk) binnenkort wellicht een minderheid vormen. De verdeling van het aantal geestelijke verzorgers is, op grond van deze onderzoeksresultaten en de aantoonbare behoeften, niet meer in overeenstemming met de werkelijkheid.

Het Binnenhof in Den Haag

Tijdens de perskonferentie in Nieuwspoort: achter de tafel links HV-voorzitter Tielman en rechts hoofdredacteur Sinke.

Het niet willen aksepteren van de werkelijke situatie door het ministerie van defensie en kerken houdt een miskenning in van het zelfbeschikkingsrecht van de individuele militair om zelf te kiezen voor, resp. feitelijk deel te nemen aan die vorm van geestelijke verzorging die betrokkene wenst, aldus Sinke.

Stenen voor brood

Het Humanistisch Verbond stuitte bij zijn pogingen de bakens te verzetten met betrekking tot een herverdeling van de geestelijke verzorging op een harde lijn van verzet van de kant van de kerken. Volgens hoofdredacteur Sinke willen de kerken alles bij het oude laten en weigeren zij rekening te houden met de keuze van de militair zelf. Of met de woorden van Rob Tielman: „Als wij de vakatures bij de RK-geestelijke verzorging ($\pm$ 35% onbezette plaatsen) slechts voor een deel zouden mogen vullen, zou ons aandeel al gehaald zijn. Kennelijk heeft men liever dat militairen géén geestelijke verzorging krijgen dan humanistisch geestelijke verzorging. Met name bij de RK-kerk heerst nog steeds de opvatting dat humanisten „stenen voor brood” bieden. Dat noem ik anti-humanistisch.”

Na jarenlang praten, zonder enig noemenswaardig resultaat, is voor het Humanistisch Verbond de maat vol. Vandaar thans de keuze voor het zetten van juridische stappen voor meer humanistisch geestelijke verzorgers bij defensie.

Wim Heij

Popstromingen (8)

De jaren zestig waren voor de zwarte bevolking van de Verenigde Staten een tijd van opstand en emancipatie. De strijd tegen segregatie, de beweging voor gelijke burgerrechten, de vredesmarsen van Martin Luther King, het gewapende verzet van de Black Panthers, waren even zo vele tekenen van gisting in de getto's. Eeuwenlange onderdrukking en verne-dering zochten zo een uitweg en resulteerden in een nieuw politiek-kultu-reel bewustzijn: „Black is beautiful” was de leuze en Afrika werd het be-loofde land.

Soul brother

Toen de getto's het toneel werden van gevechten tussen militante ne-gers en oproerpolitie, schilderden veel zwarte winkeliers de kreet „Soul brother” op de etalageruit van hun winkel. Dat opschrift garandeerde zo nodig bescherming tegen geweldda-digheden en plundering. Soul stond in het gettojargon voor alles wat zwart en goed was.

Ook op muzikaal terrein manifes-teerde zich het nieuwe zelfbewust-zijn. De soul-jazz vormde een zwarte reactie op de door blanke muzikan-ten overheerste cool-jazz uit de jaren vijftig. In de soul-jazz kwam de na-druk te liggen op de eigenheid van de zwarte muzikale traditie en op de kulturele erfenis uit Afrika.

In de popmuziek lag de situatie enigszins anders. Begin jaren zestig was daar een situatie ontstaan, waarin op het eerste oog nauwelijks nog onderscheid was te maken tus-sen de muzikale smaak van het blan-ke en het zwarte publiek. Sedert de doorbraak van de Rock'n'Roll deed de voorheen ongeken- de situatie zich voor, dat zowel zwarte artiesten re-gelmatig doordrongen in de hogere re-gionen van de algemene hitlijsten, alsook dat verscheidene blanke popmuzikanten hits scoorden op de Rhythm and Blues-lijsten. In 1963 was dit voor het toonaangevende muziekblad Billboard zelfs aanlei-ding de publikatie van de aparte Rhythm and Blues-lijst te staken. Die situatie zou van korte duur zijn. De ironie wil dat uitgerekend de in-vasie van de Britse beatgroepen in de V.S. na '64, groepen die zich voornamelijk hadden laten inspire-ren door de zwarte Amerikaanse muziek, de hernieuwde scheiding tus-sen de muziekmarkten mede bevorderden. Opnieuw bleek dat blanke covers voor het poppubliek aantrekkelijker waren dan de zwarte originelen.

The Beatles en The Rolling Stones veroverden stormenderhand de USA en staken hun bewondering voor de Rhythm and Blues-muzikanten niet

onder stoelen of banken. Maar het resultaat was in eerste instantie dat het aantal hitnoteringen van zwarte popartiesten in 1964 aanzienlijk daal-de.

Omgekeerd zat het zwarte publiek uiteraard niet te wachten op cover-versies van hun eigen materiaal, ze-ker niet van oude city blues, die het merendeel van de zwarte jeugd toch zeer gedateerd in de oren klonk. De zwarte platenmaatschappijen gingen daardoor weer meer nadruk leggen op de eigenheid van de zwarte pop-muziek. Die eigenheid werd niet ge-vonden in de blues, die nog teveel herinnerde aan de tijd van de slaver-nij en die bovendien via de Rock'n-'Roll al te veel was aangepast aan de blanke smaak, maar in een andere muzikale traditie, die van de gospel, de muziek van de zwarte kerkge-meenschappen. Na verloop van tijd was er voor Billboard dan ook weer reden genoeg om de aparte lijst van zwarte muziek te heropenen. De titel waaronder dat gebeurde luidde niet meer Rhythm and Blues maar Soul.

Religieuze symboliek

Het ligt voor de hand het gebruik van een woord als „Soul” en het toespreken van elkaar in termen van „Brothers and Sisters” te associëren met kerk en christelijk geloof. En inderdaad waren niet alleen de termi-nologie, maar ook de soul-muziek af-geleid van de rituelen bij de zwarte kerkdiensten. Het is goed daarbij de rol van de christelijke kerk in de his-torie van de Amerikaanse negerbe-volking iets nader te bekijken. Al tegen het einde van de 17e eeuw werden er vanuit Europa pogingen ondernomen om de negerslaven in de V.S. te kerstenen. De uitgezonden missionarissen stuitten niet zozeer op onwilligheid van de slaven. Die wa-ren eerder bereid de godsdienst van hun overheersers over te nemen, omdat ze die beschouwden als een manier om even rijk en machtig te worden. Het verzet tegen de beke-ring kwam van de slavenhouders, die

bevreesd waren dat hun slaven aan de doop het recht zouden ontnemen om zich te bevrijden. Het is tekenend dat er, om het verzet van de blanke kolonisten te breken, brieven van kerkvaders werden uitgevaardigd die verzekerden dat de christelijke vrij-heid enkel vrijheid van zonden in-hield en niet van slavernij.

Waar de bekering van de slaven suks-es had vormde de kerk vaak de eni-ge vorm van sociale organisatie die was toegestaan. De kerk werd daar-door tot een centrum van de zwarte leefgemeenschap, en vervulde bij-voorbeeld ook een belangrijke funk-tie in de alfabetisering door middel van de bijbelscholen. Vanaf het eind van de 18e eeuw ontstonden er zelf-standige zwarte kerkgemeenschap-pen. De christelijke god werd daarin vereerd op een manier die veel over-eenkomsten vertoonde met de magi-sche rituelen uit het Afrikaanse ver-leden: de kringdans, het vraag en antwoord schema tussen priester en gelovigen, de sterke gemeenschaps-zin, enz... De christelijke symboliek van een beter leven (na de dood) en de bijbelse thematiek van de bevrij-ding van het Joodse volk uit de Egyptische slavernij werden in de zwarte religie konkreet toegepast op de eigen situatie: het betere leven en de bevrijding konden pas beginnen wanneer de slavernij verdwenen was. Was de kerk de enige vorm van or-ganisatie, de kerkmuziek was veelal de enige officieel geoorloofde vorm van musiceren. Ook voor de puri-teinse blanke kolonisten van de be-gintijd vormden de psalmen overi-gens de enige muzikale bagage die ze uit Europa hadden meegenomen.

Kerkkoren

De talloze zwarte kerkkoren vorm-den uiteraard de belangrijkste dra-gers van de religieuze muziek. Veel van de latere soulzangers zouden dan ook trots beweren dat hun eerste muzikale ervaringen in het koor wa-ren opgedaan. In de loop van de twintigste eeuw was het gebruikelijk geworden dat groepen voorzangers zich van het koor afzonderden voor een apart optreden. Al in de dertiger jaren waren verschillende van deze zanggroepen, meestal bestaande uit vier zangers, op de plaat opgenomen, zoals het beroemde Golden Gate Quartet. In een later stadium werd deze stijl van zingen, een zoetge-vooisde close harmony, ook toege-past op meer wereldse thema's met populaire melodieën, waarmee The Ink Spots of The Mills Brothers fu-lore maakten.

Met de stijgende invloed van de Rhythm and Blues na de tweede we-reldoorlog kregen ook de op de gos-pel-stijl geënte vormen van zwarte muziek meer aandacht. Aanvankelijk werden ze eenvoudig onder Rhythm and Blues gerangschikt, al was dui-delijk dat ze uit een andere muzikale traditie voortkwamen. Tal van zwarte

The Four Tops

DISCOGRAFIE

Ray Charles, Ray Charles Live (Atlantic)
James Brown, Soul Classics Volume I (Polydor)
The Supremes, Anthology: Diana Ross and The Supremes (Motown)
Otis Redding, The immortal Otis Redding (Atlantic)

daarmee opgevolgd door een meer „respektabele” stroming in de muziek. De liefde die in de blues bezon- gen werd was fysiek en vaak agres- sief, de liefde van de soul songs ademde in het beginstadium meer een soort religieuze devotie, stille aanbidding en opoffering. In de loop van de jaren zestig kwam daarin ove- rigens wel verandering en uiteinde- lijk deden de seksuele beelspraak van soul en blues nauwelijks voor elkaar onder. Ook de teneur van bit- tere aanvaarding van het lot die in de blues de boventoon voerde werd in de soul vervangen door een van hoop en geloof in een betere toekomst.

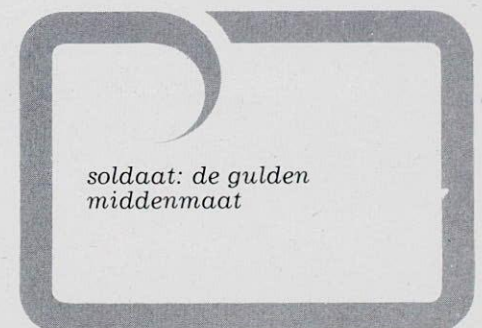
Memphis

Het is opvallend dat veel van de nieuwe soulzangers van na '64 weer uit de zuidelijke staten afkomstig zijn, zoals dat ook bij de blues en de Rock'n'Roll het geval was. Memphis in Tennessee en Muscle Shoals in Alabama waren de centra van waar- uit Otis Redding, Wilson Pickett en Sam and Dave opereerden. Na zijn optreden op het Monterey popfestival en zijn dood bij een vliegtuigongeluk werd Otis Redding door het blanke publiek tot Soul Hero gebombar- deerd. James Brown was daarvoor blijkbaar te zeer „black and proud”.

De zuidelijke soul was duidelijk ruiger en primitiever van karakter dan de tot in de puntjes geprodu- ceerde Motown sound. Maar tegen het eind van de zestiger jaren was de term „soul” eenvoudig een syno- niem geworden voor „zwarte mu- ziek” en werden daaronder evenzo- vele varianten samengevat als in- dertijd onder de term Rhythm and Blues.

Bert Brounts

N.B. Wie over de eerder verschenen artikelen in deze serie Popstromingen wil beschikken, kan deze bij de redactie opvragen.

*soldaat: de gulden
middenmaat*

„vocal groups” werden bekend met de zogenaamde „Doo Wop”-stijl. Doo Wop verwijst naar het karakteristieke geluid dat de vocal groups produ- ceerden om de solozanger te begelei- den, een meerstemmige vervanging van begeleidingsinstrumenten. De muziek die in de jaren dertig nog vooral zacht en harmonieus had ge- klonken begon nu echter steeds meer elementen te bevatten die kenmerkend waren voor de extase van de zwarte kerkdiensten, zoals het gebruik van falsetto. Zeker toen in de jaren vijftig de nadruk steeds meer op de dansbaarheid van pop- muziek kwam te liggen, was het niet verwonderlijk dat ook de religieuze muzikale traditie een steentje bij kon dragen, gezien de functie van de mu- ziek bij zwarte kerkdiensten in het kader van het opzweepen tot bewe- ging en dans.

teksten werden vaak op een heel eenvoudige manier aangepast aan de popmarkt door de liefde voor god van de gospel te vervangen door de liefde voor meer aardse personen: de gospel „The love of Jesus” werd zo tot de popsong „The love of my man”. En ook in songtitels als „Hal- lelujah I love her so”, of „Have mer- cy Baby” klinkt het religieuze verle- den nog door.

Motown

Tamla/Motown uit Detroit was het eerste platenlabel dat de gospelstijl ten volle uitbuitte. Het befaamde schrijvers- en producerskollektief Holland-Dozier-Hukkes van bepaalde sound en sulkes van groepen als The Miracles (met Smokey Ro- binson), The Supremes, The Four Tops en (Little) Stevie Wonder.

De soul haalde haar inspiratie uit de religieuze muziek, die niet een sym-bool van kwezelarij was, maar een symbool van een instituut waarin de zwarte gemeenschap centraal stond, waarin de totale mens in het geding was op weg naar bevrijding en vervulling. Ook in de muziek is die geste van solidariteit behouden gebleven, bijvoorbeeld in het ritueel om de zaal bij het optreden te betrekken, de scheiding tussen zanger en publiek op te heffen door aanroepingen als „Are you ready?” De traditie van de blues, die verbonden was met het grootstedse nacht- leven van kroegen en bordelen, werd

Solozangers als Ray Charles en Sam Cooke waren de bekendste verte- genwoordigers van deze stroming, maar ook de latere „Soul brother nummer One” James Brown maakt in de vijftiger jaren zijn eerste plaatop- namen. En een notoire Rock'n'Roller als Little Richard ontleend veel van zijn extatische angststijl aan de tradi- tie van de gospel. De instrumentale begeleiding van hun muziek bestond aanvankelijk nog uit de traditionele Rhythm and Blues bezetting, maar geleidelijk werden ook daarin meer gospelinvloeden merkbaar: het ge- bruik van tamboerijnen, rinkelende bellen en ritmisch handgeklap. De

Bericht uit de bajes (1)

Aad Wijsman (lichting 80/2) weigerde op 20 maart 1981 kernwapens te gaan bewaken (site-wacht). Hij werd op 1-7-81 door de krijgsraad in Arnhem veroordeeld tot een straf van drie weken voorwaardelijk. De auditeur-militair en ook Aad tekenden hoger beroep aan bij het HMG. Het HMG zette op 21-10-81 de straf om in drie weken onvoorwaardelijk. Aad diende een cassatieverzoek in bij de Hoge Raad, dat echter werd verworpen. Ook zijn gratieverzoek bij de Koningin werd niet ontvankelijk verklaard, waarop Aad moest gaan brommen. Van 21 februari tot 13 maart verbleef hij in gevangenis De Raam in Grave. Zijn ervaringen daar schreef hij voor EGO-lezers op. Hier het eerste van twee artikelen.

Maandag, 21 februari 1983.

7.00 uur. Nu dan, eindelijk (na twee jaar processen voeren, verweerwoorden schrijven en verkondigen, etc) naar die bevrijdende bajes. Ik word door PSP-ers in Leiden uitgeleide gedaan. Twee muurkranten, met daarop hetgeen ik heb gedaan en waarvoor ik gestraft (of beloond) word, worden op de trein geplakt. Grandola, villa morena, op elke hoek van de straat een vriend(in). En zo'n persoon reist met me mee naar Arnhem. Op het station van Utrecht kom ik nog een andere persoon tegen die regelmatig bij mij aan de dis zit. Het kan niet beter. Tot Nijmegen gaat hij, en draagt ook een koffer de bus in. En in Grave stap ik uit. Ik wist het al, maar het is overrompeld: zo'n twintig mensen overhandigen me bloemen en begeleiden me naar de gevangenis De Raam. Het gesprek komt in De Raam met de bloemen al snel op de kernbommen. (Later krijg ik de bijnaam Atoomkorvée-er). Snel kennis maakt met de dienstdoende bewakers. Het valt me tegen. Ik had op een eigen cel gerekend, om eens heerlijk bij te komen, te lezen etc. Maar er is wel een studiezaaltje, uiterst sober, niet te vergelijken met het HMT in 't Harde of de Universiteits Bibliotheek in Leiden. De Raam was vroeger een kazerne. Het wapen bij de poort is nog te zien. Later is het een psychiatrische inrichting geweest en nu bajes. Opvallend zijn de overeenkomsten.

De dominee stapt 's middags naar me toe. Hij kent me al. (De verklaring die ik opgesteld had en het VVDM-persbericht waren onder zijn ogen gekomen). Een avond over oorlog en vrede zal worden georganiseerd, met (voor het eerst sinds het bestaan van De Raam) mensen van buiten De Raam, van de Vrouwen Voor Vrede-groep Grave. We spreken af op voor-

stel van mij om woensdag naar Freek de Jonge te kijken. Als aanzet tot een gesprek.

De Mars. De lange mars door alle instituties van Rudi Dutschke. Het decor links achter tralies, rechts een raam. Ik verblijf in de gevangenis De Raam. Prachtige muziek van Breuker en kornuiten. Dat dacht ik al. Speelde een dag later „E” van hem van de LP „baal brecht breuker in de kerk.”

Dinsdag

De eerste nacht slaap ik matig, was al wat oververmoeid vertrokken en ben het nog steeds. Moet op één voor mij belangrijk signaal van een orgaan, mijn maag, blijven letten om creatief te kunnen blijven. De eerste impressies en de hele week vertonen grote overeenkomsten met de brieven van Etty Hillesum (Dagboek van een denkend hart uit de barak). Ik moet ook alles even verwerken om tot werken (schrijven en lezen) te komen. Te tonen dat ik ben en wil zijn. Lees echter al snel in Pablo Neruda: Ik beken, ik heb geleefd. Een beetje dandy-achtig. Maar overvol van fruitende, gistende, bloeiende, golvende en geurende natuurbeschrijvingen. Een bijzonder mens geweest.

Volg 's avonds met zo'n 15 anderen een re-animatiekursus om later ingeval van bewusteloosheid e.d. in te kunnen grijpen.

Woensdag

Opgestaan om 7.00 uur. Bij blauwe hemel lijken de op de heuvel en oude stadswal staande bomen net surrealistische en zwevende voorwerpen. Krijg die dag post, als alle dagen. De Volkskrant ontvang ik ook per post. Elke dag in ieder geval een kadoetje. Het werk wordt de eerste twee weken in het bos gedaan. Het bos uitdunnen, stammen in stukken zagen,

boompalen (palen waaraan de te planten boom steun heeft) „geplant”. De eerste week is het gezelschap, met uitzondering van een lollige Leidenaar, weinig opgewekt en onzeker. We tasten elkaar af. Er ontstaat later een hechte band. De tweede week echter – ook door de prima werkmeester – elke minuut lol, de oude rotten zijn weg. We hebben een prima werkgroep (10 mensen). Zagen, een boom opzetten, brieven schrijven in de pauze, kaartje leggen, het landschap in me opnemen en het veranderd (en verbeterd) zien door ons werk.

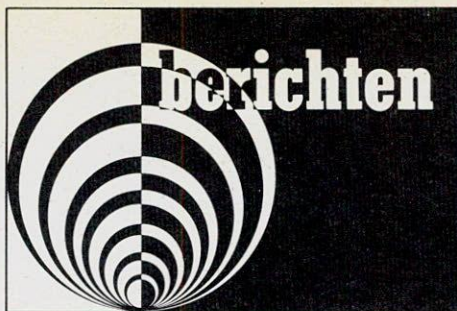
Krijg een idee: Een brief schrijven naar B en W van Grave. En hen vragen dat het hout niet als versiering, nocht als warmtebron gebruikt wordt in de gelegenheden bezocht door Van Agt, De Geus, Scholten, HMG-leden (in het bijzonder de heer Van der Bosch), de Koningin (omdat zij mijn gratieverzoek heeft afgewezen), en al die anderen die de bewa-peningswedloop stimuleren en mij als crimineel brandmerkten.

Donderdag

Ik speel raadsman. Een niet in Nederland geboren medebewoner is uit hetgeen ik kan opmaken door de adjudant van politie te D. en zijn advocaat zeer slecht behandeld. Hij zit hier nu, veroordeeld tot drie weken. Is nogal emotioneel. We gaan samen (nadat ik bij een oud VVDM-secretaris, die in justitionele zaken thuis is, mijn licht heb opgestoken), naar de maandkommissaris van De Raam of iemand van de Commissie van Toezicht. We treffen een medewerker, die inmiddels wederom strafonderbreking in het weekend heeft aangevraagd voor de man van Turkse afkomst. Dit i.v.m. de zaak die hij heeft (horeca) en die in het weekend open is. Hij is getrouwd, vader van drie of vier kinderen en die moeten ook

mijn geest gaat de wereld door, laat zich niet beperken in een besloten of open bajes

(Variant op een uitspraak van de Griek D. Chatnis)

Verhuizing Centraal Buro Humanistisch Thuisfront

In verband met de wens een Centraal Buro te hebben, dat werkelijk centraler temidden van de humanistische militaire tehuizen ligt, is door het bestuur van de stichting Humanistisch Thuisfront in overleg met de tehuisleiders van de HMT's, gekozen voor vestiging te Zwolle. De HMT's in Nunspeet, 't Harde en Havelte liggen op nog geen half uur autorijden van deze nieuwe plaats van vestiging. HMT-Seedorf blijft vanwege de excentrische ligging altijd een hele afstand ten opzichte van welke plaats

niet aangekund. Maar ga beslist nog eens kijken. Heb wel Die Schwestern gezien. Prachtfilm, heel direct, emotioneel en humaan.

Maar wat mijn hart zeer verwarmt, is de vernieuwde communicatie met Albert Camus. Camus was schrijver en ook journalist. Hij beschouwde het schrijven als een amputatie van het leven, van de werkelijkheid. Hij verkondigt een geheel andere filosofie, handelwijze. Het doel heiligt nooit de middelen, anders worden de middelen het doel. Naast Ghandi en Romero is hij een van mijn grote inspiratiebronnen geweest. Ik heb bijna alles van hem gelezen. Wat een schitterende ethiek hield die man er op na! Ik denk dat de veel meer dogmatische, belerende, moraliserende Sartre en De Beauvoir later zijn leven zeer zwaar gemaakt hebben. Het boek van De Beauvoir, Bloed van Anderen, dat ik uit de bibliotheek hier geleend heb, lees ik niet uit. Vreselijk geschreven, alleen de opdracht van Dostojevski is prachtig.

In de bibliotheek staan verder nog talrijke goede boeken. Van Böll, Grass, Van Kooten, Bröggén, etc.

De tweede week

De tijd vloog om. Van alles gedaan, maar daarover later. Zondagavond, de meeste mensen mogen naar huis. Ik heb eenmaal gehuild, na ontvangst van een prachtige brief van een mevrouw uit Amsterdam. Ik werd getroffen door haar wijze waarop ze de tweede wereldoorlog, de jodenvervolgung, de processen van Neurenberg en de huidige legerleiding met elkaar in verband brengt. Daarna schreef ik mijn eerste goede brief terug. Het begin van mijn literaire overwinning op de atoombom, Atoomkorvée-er!

dan ook in Nederland. Het nieuwe adres luidt:

**Centraal Buro van de Stichting Humanistisch Thuisfront
Willemskade 19a
8011 AD ZWOLLE**

Telefoon: 038 - 225311

Bestuursvergaderingen, centrale administratie, fondsenwerving en ondersteuning en begeleiding van de HMT's zullen vanuit hier plaats vinden.

De centrale ligging zal ongetwijfeld positief bijdragen tot een verbetering van de toegankelijkheid en vlottere communicatie.

H.V.-jongerenweekend

Van 22 t/m 24 april organiseert de jongerengroep van het Humanistisch Verbond een weekend te Helvoirt.

De deelnemers/sters kunnen een keuze doen uit diverse actuele thema's (o.m. werkloosheid en arbeids-etos, woonvormen en relaties).

Het weekend wordt ingeleid door de toneelgroep „Proloog”, met het stuk „De klucht van Pierlala”.

Kosten: f 72,50 p.p.

Inlichtingen: 030-318145.

Mijn groep gaat na twee weken bijna volledig weg. Ik voel mijn emoties al drie uur voordat ze afscheid van me nemen. Daarna niet meer zo, ga hard aan het werk, zorg voor ontspanning en inspanning. Krijg allerlei dingen, koek, chocolade, haringen, sinaasappels, etc.

Ik belde een humanist en een vriend. Even contact hebben, een diep contact zoeken. Beiden niet thuis. Maar de achterblijvers zijn ook toffe mensen, heel bijzonder en aardig (o.a. een man met een xylotheek: boeken van hout met daarin een stukje bast en een gedroogd blad).

Een persoon van een andere afdeling sprak me aan. Hij liep te ijsberen. Ik praat met hem. Hij heeft duidelijke problemen met zijn medebewoners, zijn werkloos-zijn en zijn financiële lasten. Ik raad hem aan naar de maatschappelijk werker te gaan, zodat hij – bijstandtrekker – zijn vaste kosten tijdens zijn verblijf hier vergoed krijgt.

En dan: een duik in „De onzichtbare steden” van Italo Calvino. Wat een fantasie heeft die man. Bij hen heb je geen drugs nodig om te trippen, te dromen, je te wanen in een prachtige stad. En je beleeft het, zonder te reizen.

Aad Wijsman

in de oorlog kun je beter niet voor jezelf opkomen: dat had je eerder moeten doen

eten. Het verzoek wordt afgewezen. Maar hij blijft er rustig onder, gelukkig. Hij was er door ons op attent gemaakt. Ik geef ook een keer „Nederlandse les” aan een Turk, die later mijn sjaal wast... en hem waarschijnlijk ook meegepikt heeft!

Het weekend

Moe begonnen, ook teveel t.v. gekeken. Barbaarsheid en luiheid straft zichzelf onmiddellijk. De tweede week valt het me op hoeveel bruut revolver-, pistool-, geweer- en ander geluid, klinkend of beter jagend door de t.v.-boxen de recreatiezaal doodslaat. Vreselijk gewoon. Is dat de katholieke en liberale moraal van zelfverdediging? Bah.

Praat mijn vriend moed in, de andere twee zijn heel actief en enthousiast dat ik het hier wel rooi. Zij moeten ook weer weg en verder. Ik was in een goede stemming na het lezen van VN (en de boekenbijlage). Een artikel over Yvo Pannekoek.

Hij draagt zichtbaar nog de tekens van de russische bolsjewistische oktoberrevolutie. Als het moet, dan is geweld voor Pannekoek ook een middel. Overigens vind ik hem toch heel bijzonder. Yvo Pannekoek kende Rosa Luxemburg persoonlijk. In de concentratiekampen was Yvo tevreden met brood en kaas. Tijdens de Cubaanse Revolutie in 1951 aten de mensen op Cuba elke dag doperwten. over de radio werd elke dag een „nieuw” doperwtenrecept uitgezonden.

En ik? Ik mopper niet. Als vegetariër is het brood met kaas, met kaas en mosterd en kaas met sambal. Wat een variatie. Verrukkelijk! Voel me slechts één nacht beroerd na een werkelijk slechte bami-maaltijd. Zorg zelf voor voldoende fruit.

Niet kniezen Aad, je kent een mooie gevangenisbrief van Rosa Luxemburg, waarin ze tekeer gaat tegen een in vrijheid levende, maar zeurende vriendin van haar. Die haar leven in vrijheid tot een concentratiekampen maakte.

Slim als ik ben, hoor ik door de radio-cassetterecorder, die ik geleend heb om de stukken voor de workshop o.l.v. Paul van Kemenade te bestuderen, ook een interview met Margaretha van Trotta. Zij gaat waarschijnlijk een film over Rosa Luxemburg maken. Ik heb die Bleierne Zeit (over de RAF en de gevangenis) niet gezien. Geestelijk toen

Wat is er aan de hand?

Geestelijke Verzorging in de krijgsmacht (3)

In de beide voorafgaande artikelen in EGO van februari en maart jl. heb ik:

- een eerste globale schets gegeven van de positie van de GV binnen de krijgsmacht;
- aangegeven hoe de ambtelijke invloed (de vierde macht) bij de overheid lijkt te zijn gegroeid ten koste van de besluitkracht van bewindslieden;
- kort aangegeven hoe verontrustend de GV in het huidige politieke denken bij Defensie (Memorie van Toelichting bij de Defensiebegroting 1982 - 1983, blz. 38) er kennelijk voorstaat;
- de vrees uitgesproken dat ook bij Defensie de ambtelijke invloed op de politieke besluitvorming een te zwaar gewicht in de schaal heeft gekregen. En dit ten koste van een verantwoord beleid inzake de GV.

Om dit laatste punt (de vrees voor de toegenomen vierde macht bij Defensie inzake de GV) toe te lichten, zal ik de in het vorige artikel genoemde GV-passage in de Memorie van Toelichting, blz. 38, toetsen aan het uiteindelijk parlementaire bekrachtigde GV-beleid in november 1980. Deze passage, welke een ambtelijke werkgroep aan de staatssecretaris adviseerde luidt: „De werkgroep is ervan uitgegaan, dat er in de afgelopen 25 jaar zodanige veranderingen zijn opgetreden in de woon- en werksituatie van militairen, dat de behoefte aan geestelijke verzorging in de krijgsmacht sterk is beïnvloed. Zo werden de parate week-enden afgeschaft, werd de verplichting de eerste zes weken na opkomst binnen te blijven ingetrokken en werd de doorlopende nachtpermissie ingevoerd”. Een en ander zou niet voor het buitenland gelden. Op basis daarvan zou de GV (in Nederland) drastisch kunnen worden ingekrompen, zo werd de zendende instanties in september 1982 te kennen gegeven in een *confidentieel* ambtelijk adviesrapport.

Een terugblik

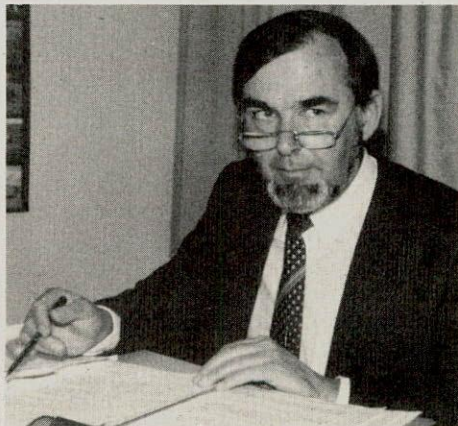
Hoe is die ambtelijke werkgroep op dit advies gekomen en welke ambtelijk denken is hier wellicht, tegen het ontwikkelde politieke beleid in, uit de ijskast gehaald? In dit en het volgende artikel zal ik een politiek historisch overzicht schetsen van de GV. Daarbij zal al direct blijken waar en wanneer deze gedachten eerder werden gelanceerd. Het is niet nodig al te ver in de geschiedenis terug te gaan om aan te tonen, dat bovenstaande ambtelijke visie thans haaks op de tijd staat. Laten we maar eens vanaf negen jaar terugkijken. Toen werd in 1974 in de Defensie-nota „Om de vrijheid van het bestaan” over de GV het volgende gezegd. Enerzijds werd uitgesproken dat de categoriale GV binnen de krijgsmacht onaangetast

diende te blijven en uitgeoefend moest worden door GV-ers **binnen** de krijgsmacht en niet erbuiten. Anderzijds werd gesteld dat in de komende jaren wel een aantal aspecten van de GV „kritische beschouwing” behoeften.

Stumik-rapport

Drie jaar later verscheen, als een van de uitwerkingen van de Defensie-nota, het zgn. Stumik-rapport: Krijgsmacht in Verandering, Den Haag, september 1977. Dit **ambtelijk** adviesrapport (onthoud U dit even!) concludeerde op blz. 125 en 126, binnen een ook overigens de GV weinig welgezinde context, t.a.v. de GV dat:

- de behoefte aan GV in vreedetijd op zichzelf problematisch is;
- de behoefte aan GV wellicht voor een belangrijk deel kan worden uitbesteed aan civiele GV-ers buiten de militaire organisatie;
- „voor wat betreft de taak van de geestelijke verzorging in tijd van oorlog, bij verblijf buitengaats en bij geïsoleerde onderdelen is de mening van de stuurgroep (Stumik staat voor Stuurgroep maatschappelijke invloeden in de krijgsmacht J.F.S.) onvoorwaardelijk positief”;
- de GV-ers zal een louter „ambtelijk-

Hoofdraadsman dr. J. F. Sinke

ke” vrijheid van meningsuiting dienen te hebben; niets meer en niets minder.

Wie als lezer (m/v) thans, in 1983, de opvatting van **die** ambtelijke adviesgroep (waarin ook enige externe deskundigen zaten) leest, kan slechts twee dingen vaststellen.

Ten eerste dat deze Stumik-opvatting weinig goeds voorspelde voor de omvang, inhoud en taakstelling van de GV.

Ten tweede dat de toenmalige GV-opvatting van o.m. defensieambtenaren grote gelijkenis vertoont met de door louter defensieambtenaren aan de Minister geadviseerde inhoud van de **huidige** GV-passage in de Memorie van Toelichting (zie hierboven). Wie tot andere conclusies komt, mag het hardop zeggen.

Dr. Buiten's opvatting

Dat hardop zeggen gebeurde trouwens onlangs wel, wat de Stumik-opvatting betreft, door een van de toenmalige ambtelijke leden van de Stumik, de huidige directeur-generaal personeel (DGP) van Defensie, dr. B. Buiten. Tijdens de jaarlijkse legerpredikantenvergadering op 11 februari 1983 in Lunteren verzette de hoofdlegerpredikant, drs. M. Jansen, zich in zijn toespraak fel tegen de GV-behandeling (met inbegrip van de toenmalige Stumik-visie) door en middels m.n. het recente **ambtelijk** denken bij Defensie. In de daarop volgende spreektijd voor de gasten maakte de DGP toen een opmerking die hier niet onvermeld mag blijven. Hij stelde namelijk dat, wanneer de Stumik-opvatting uit 1977 goed wordt gelezen, eerder een positieve dan een negatieve benadering van de GV dient te worden vastgesteld. Kennelijk, aldus letterlijk dr. Buiten, kunnen GV-ers niet lezen. Ik denk dat Buiten het leesvermogen van GV-ers onderschat, want alle vier de zendende instanties en hun hoofden van dienst (de Rooms-Katholieke, de Protestantse, de Joodse en de Humanistische) kwamen **gezamenlijk** tegen de Stumik-visie in verzet. Terecht, want beoogd werd daar niet minder dan een koude sanering van de GV, welke bedoeling ook anderen (de directe belanghebbenden) niet was ontgaan. Immers, ook de militairen - want die zijn die belanghebbenden - aanvaardden de Stumik-visie evenmin, noch de leidinggevende noch de uitvoerende categorieën waaronder in het bijzonder de dienstplichtigen.

Afwijzende reacties op Stumik-visie

Maar er gebeurde meer in de jaren 1977-1983, waardoor het des te onbegrijpelijker wordt hoe de trein van het **ambtelijk** denken toch weer, zes jaar later, met bijna dezelfde lading GV-opvattingen centraal station Defensie kon binnenrijden. Er werden namelijk wel degelijk, behalve die van de GV zelf en van de

militairen, blokkades op het Stumik-spoor gelegd. En niet van de geringsten in het machtsircuit binnen het departement van defensie: van de politieke leiding zelf die, kennelijk geschrokken van de vele afwijzende reacties op de Stumik-visie, twee beslissingen nam.

De eerste beslissing viel al in maart 1978 toen de toenmalige staatssecretaris C. L. J. van Lent de Nationale Raad Welzijn Militairen (NRWM, thans: Maatschappelijke Raad voor de Krijgsmacht: MRK) vroeg om een advies voor een „...onafhankelijke, niet-ambtelijke standpuntbepaling van belang voor de beleidsvorming”. Zoals te bevroeden valt, wilde de staatssecretaris voor zo'n wezenlijke zaak als de GV, welke ook sterke maatschappelijke vertakkingen heeft, niet (langer) uitgaan van een hoeveelheid intern-ambtelijke denken, waarin de kans op bedrijfsblindheid en „technisch” pragmatisme kennelijk (te) hoog hadden geschoord. De staatssecretaris werd in elk geval op zijn wenken bediend, want binnen anderhalf jaar verscheen het NRWM-adviesrapport: Geestelijke Verzorging in de Krijgsmacht, december 1979. Naar de voorzitter van de commissie ook wel het rapport-Wierda genoemd.

Ik kom op de inhoud van dit rapport in mijn volgende EGO-artikel (in mei) terug, maar als voorschotje kan ik nu al zeggen dat het de Stumik-GV-passage gefundeerd verwierp en tevens ver afstaat van de GV-passage in de huidige Memorie van Toelichting.

De politieke leiding nam echter (naast het vragen van een NRWM-advies) nog een tweede beslissing en wel in juli 1980: het ook **politiek** afwijzen van de Stumik-GV-opvatting en het gelijktijdig daarmee openen, toen ook het rapport Wierda zijn invloed begon te krijgen, van weer alle perspectief op het behoud van een volwaardige GV voor militairen. Daarmee, zo leek het, was het ambtelijk-denken over de GV uit de Stumik-fase, definitief uitgeschakeld en zou dit, zo mocht nu toch worden verondersteld, Defensie nimmer meer binnenkomen.

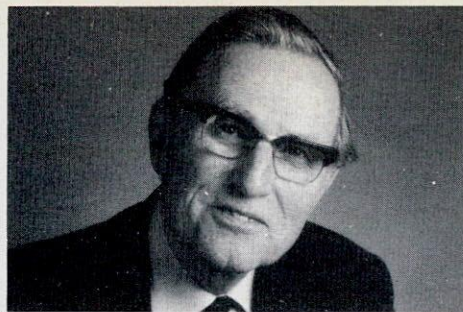
Ambtelijk denken star en hardleers

Maar, de stimulans tot deze artikelenserie is onder meer gelegen in de constatering dat het **wel** is gebeurd en dat de ambtelijke denk-as Stumik 1977 – Memorie van Toelichting 1983 ongebroken lijkt. Waarmee de bewijsvoering, dat ook bij Defensie de vergrote ambtelijke invloed (de vierde macht) een realiteit lijkt, opnieuw een stap verder is gekomen. En dat zal in mijn volgende artikelen nog duidelijker worden, wanneer ik zal aantonen dat diverse andere beleidsontwikkelingen inzake de GV haaks staan op die zojuist beschreven en

vervolg op pag. 10

In memoriam

Jan Troost

Jan Troost is op 28 februari 1983 gestorven. Hij was gepensioneerd humanistisch geestelijk verzorger in de strijdkrachten.

Hij werd op 21 mei 1916 in Den Helder geboren, vertrok als kind met het ouderlijk gezin naar Rotterdam en bracht daar zijn jongensjaren en zijn jongelingsjaren door.

Die jongelingsjaren betekenden de grote economische wereldcrisis van de dertiger jaren. Geen schijn van kans op een baan.

Jan Troost aanvaardde de consequenties en vertrok aan het eind van de dertiger jaren naar Belgisch Congo om op een katoenplantage een sober bestaan met hard werken op te bouwen.

Hij liep daardoor de tweede wereldoorlog in Europa mis.

Na de oorlog – met verlof in Nederland – trouwde hij met zijn vrouw Ans. Ze gingen samen terug naar de Congo. In totaal heeft Jan daar achttien jaren gewerkt.

In 1956 kwamen ze definitief terug, het koloniale tijdperk was voor België afgelopen.

Na enkele jaren werk bij de Rijkswaterstaat, kwam hij als sociaal ambtenaar in het gevangeniswezen terecht. In die tijd haalde hij de acte Sociale Paedagogiek M.O.-A.

Eind 1961 solliciteerde hij naar de betrekking van adjunct-directeur van het Coornherthuis in Driebergen, het humanistisch vormingscentrum voor militairen. Dat was het moment dat Jan en ik elkaar voor het eerst ontmoetten.

In 1964 werd de humanistisch geestelijke verzorging voor militairen in de strijdkrachten ingevoerd. We begonnen met zijn vijven: Jan Troost, Seine v. d. Belt, Henk van Sandwijk, Dolf Zoetebier en ondergetekende.

Wat ons werk betreft behoorde Jan Troost dus tot de mensen van het eerste uur.

Van 1961 tot 1983. Meer dan twintig jaar zijn we collega's en vrienden geweest.

Ik ga niet over dat werk schrijven hoewel de verleiding groot is. Het zou ook in de geest van Jan zijn, maar het gaat nu om hemzelf. Hij is dood. Hoe roep ik hem in herinnering?

Hij was een relativerend mens. Met hoogdravende idealen of woorden hoefde je bij hem niet aan te komen. Daar had hij zijn eigen droge – wat cynische – humor voor. Door dat relativerende element in zijn denken werd hij – haast vanzelf – een tolerant man. Noch zijn eigen overtuiging noch die van anderen wenste hij absoluut te stellen. Wat dat betreft was hij uit puur humanistisch hout gesneden.

Wie relativeert, loopt de kans bij een pessimistische visie terecht te komen. Dat was bij Jan zeker soms het geval. Om een voorbeeld te noemen: hij geloofde niet in het succes van ons werk in de strijdkrachten voor hij het in nuchtere feiten en cijfers voor zich had.

Maar hij was trouw! Ook als het ons tegenzat, kon je op Jan rekenen. Hij zette door en beet zich vast in zijn werk. Dat werd als regel met succes beloord.

Een levensbeschouwelijk humanistisch, een politiek liberaal man, bijna rechtstreeks in overeenstemming met de beste tradities van het humanisme. Een praktisch man. Humanisme werd voor hem pas humanisme als je het in praktische arbeid kon omzetten. Dat heeft hij gedaan in twintig jaar werk in de humanistisch geestelijke verzorging in de strijdkrachten.

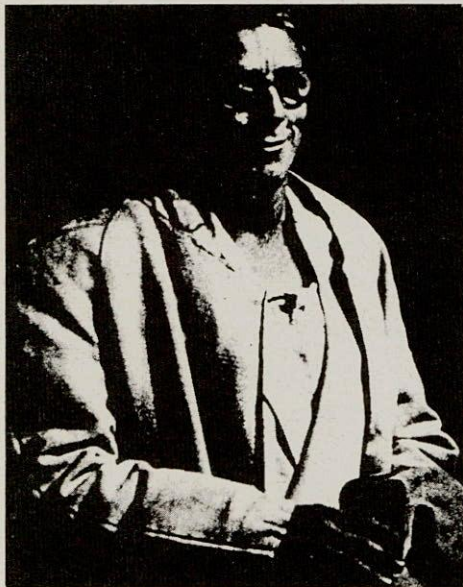
Daarnaast had hij een hobby die theoretisch en praktisch was als al zijn doen. De genealogie, de geslachtsrekenkunde die hem vanzelf bracht tot historische studies, archiefwerk en de samenstelling van stambomen. Met de samenstelling van de stamboom van de familie Troost is hij tot kort voor zijn dood met intense toewijding bezig geweest. Hij is er niet mee klaar gekomen.

Dat alles en nog veel meer. Maar bovenal een liefdevolle echtgenoot en vader, een betrouwbare en hartelijke collega, een dierbare vriend. Dat allemaal. Jan Troost. Honderd malen wil ik me hem herinneren.

Harry Lips
1 maart 1983

De grootse mars van Freek de Jonge

Al weer enkele jaren, sinds eind 1979 Neerlands Hoop uit elkaar viel, trekt Freek de Jonge met solo-programma's door het land. In 1980 was dat „De Komiek”, in 1981 „De Tragiek” en het afgelopen jaar „De Mars”. Stuk voor stuk gave theater-optredens. De uitgeverij De Harmonie heeft een goede gewoonte voortgezet door, na reeds eerder de eerste twee shows, nu ook „De Mars” in boekvorm uit te brengen.

vervolg van pag. 9

kennelijk staalharde ambtelijke denk-as:

- de inhoud van het rapport Wierda;
- de aanvaarding door staatssecretaris Van Lent van de inhoud van dit **niet-ambtelijk** advies (oktober 1980);
- de flattering door het parlement van de GV-visie van staatssecretaris Van Lent (november 1980);
- de open benadering van de GV-omvang door de Commissie Omvang Korpsen Geestelijke Verzorger (COGV) in de periode februari 1981 tot maart 1982;
- de visie op de GV van staatssecretaris J. van Houwelingen, ontvouwd op 16 maart 1982 bij de officiële ingebruikneming van het humanistisch vormingscentrum voor militairen, het Coornherthuis in Zeist.

J. F. Sinke
hoofdtraadsman

Vooral zij die „De Mars” het afgelopen jaar gezien hebben zullen naar het tekstboek uitgekeken hebben. Voor de toeschouwers blijft het lastig de stortvloed van zinnige en onzinnige dingen te blijven registreren. De meest onbeduidende opmerking kan bij Freek de Jonge immers grote diepgang hebben getuige bijv. deze losse opmerking:

Het is niet altijd even sterk wat ik doe dat kan je maar het beste toegeven dan kun je altijd nog minister-president worden.

In het voorwoord van het tekstboek zegt Freek de Jonge:
De Mars is mijn eerste theaterproductie

waarbij ik mij min of meer heb neergelegd bij de rol die ik in dit leven te spelen heb.
Kon ik me vroeger nog wel eens verzetten tegen mijn eigen leukheid of het grote onbegrip uit de zaal of te grote gretigheid
Ditmaal liet ik Gods water over Gods akker lopen
geen coitus interruptus.
Waarmee hij nog eens duidelijk aangeeft waar het in „De Mars” om gaat: het gaan van de eigen weg. Of anders gezegd: een hartstochtelijk pleidooi voor het individualisme.

Groepsmentaliteit

In ieder geval is het een afrekening

Een arbeider ging elke dag opgewekt naar zijn werk

Om op het werkterrein te komen moest hij een slagboom
passeren

die de portier alleen bereid was voor de directie te heffen

Het personeel moest er maar onderdoor

Maar deze arbeider had iets van

waar dan ook onderdoor

nooit voor iemand ooit

En dus nam hij

als hij het werkterrein naderde een flinke aanloop

en met een sierlijke sprong bedwong hij de hindernis

Zijn werklust viel op

Zelfs als op een gewone vrijdag

de populaire zender om wat voor reden dan ook gekleurd was

leverde hij nog dezelfde arbeidsprestatie

Al snel zat hij in de ondernemingsraad

Daar viel het oog van de directie op hem

met het verzoek of hij niet ook deel wilde uitmaken

van de directie

Dat moest hij eens met zijn vrouw overleggen

En dus ging hij de volgende dag als directeur naar zijn werk

Niet dat er met hem iets veranderd was

hij voelde zich nog altijd dezelfde

arbeider temidden van de arbeiders

En dus nam hij toen hij de volgende dag het werkterrein naderde

een flinke aanloop

en wilde met een sierlijke sprong de hindernis nemen

maar de portier dacht er heel anders over

met de groepsmentaliteit. Een mentaliteit die eindigt met het, links en recht, in hokjes stoppen van mensen. Dat dit altijd ten koste gaat van de menselijke vrijheid behoeft verder geen toelichting.

Die gedachte werkt Freek de Jonge bijv. uit in de tekst over de adoptie van een kind in de Derde Wereld. Door maandelijks een bedrag over te maken wordt de status quo prima gehandhaafd:

Omdat zij door die bijdragen zodanig veel voedsel in die kindermagen krijgen

dat die kinderen niet hongerig genoeg zijn

om te willen revolteren.

Later schrijft hij Vader Abraham, met zijn semi-fascistoïde repertoire, ook zo'n rol toe.

Buitengewoon cynisch geeft Freek de Jonge een feilloze analyse van een vijfsterren-bungalowpark dat hij ten slotte afdoet (of afmaakt) als een luxueus concentratiekamp:

Treinen

Wagonladingen vol

Naar de bungalowparken!

Rijden maar!

En meteen onder de douche als je aankomt!

Bevrijding

De opbouw van „De Mars” zit uitstekend in elkaar. De lijn van zijn verhaal wordt voortdurend onderbroken door lange uitweidingen, bizarre grappen en absurde verhalen, maar telkens weet Freek de Jonge heel trefzeker de draad van zijn betoog weer op te pakken.

Zijn humor is even onbarmhartig als onweerstaanbaar, waardoor je even gemakkelijk om rechtse als linkse

moppen zit te lachten, waarmee hij het kritiekloos automatisme van de lachreactie aan de kaak stelt:

Hij had het gevoel

dat als die kernenergiedemonstranten bereid waren

om twee uur in de week

in een tredmolen te lopen

dat het hele energieprobleem zou zijn opgelost.

Wanneer daar, tijdens de theatervoorstellingen, zijn overwegend links publiek te enthousiast op reageert,

Ik wist dat ik mijn mond moest houden

als ik werkelijk iets te zeggen had

ik wist dat ik mezelf niet zo vertrouwde

en overschreeuwde dat

Ik wist ik moet mijn ogen sluiten

als ik werkelijk iets wil zien

Ik wist ik kijk teveel naar buiten

het zit natuurlijk binnenin

Ik dacht de hongersnood in Afrika

als die maar eenmaal is gestild

Ik dacht de kernwapens de wereld uit

te politiek veel te gewild

Ik dacht we moeten eerlijk delen

ieder het zijne dus de helft

ik dacht als iedereen volmaakt is

begin ik aan mezelf

Ik dacht ik haal het uit de boeken

Ik dacht ik vecht me vrij

ik dacht dat ik het ver moest zoeken

het ligt natuurlijk heel dichtbij

Ik dacht ik moet mijn vuisten ballen

iemand zei open je hand

ik was bang om door de mand te vallen

iemand zei er is geen mand

kom niet met argumenten

dat ik van de wereld ben vervreemd

werkelijkheid is de ellende

die door autoriteiten wordt geclaimd

zeg niet je bent gaan zweven

ik geef me over ongeremd

idealen waarvoor leiders leven

vragen veel offers soms één stem

Praat me niet meer van conventies

de maatschappij van man en vrouw

volg de konsekwenties

en zeg verwonderd ik vertrouw

Tart me niet meer met je wetten

niemand heeft mij in zijn macht

niets kan mij mijn vlucht beletten

zelfs niet de zwaartekracht

wordt het door hem terechtgewezen. De grote lijnen van het programma is immers de mens die zich tracht te bevrijden. Kuddeachtig gedrag van het publiek moet dan ook afgestraft worden.

„De Mars” eindigt met een gedicht, waarin hij nogmaals weergeeft waar het om draait. Hij brengt begrip op voor het bestaan van een gevaarlijke en gruwelijke wereld, waar hij zojuist een lange mars doorheen gemaakt heeft. Op weg naar de bevrijding van de geest.

Tart me niet meer met je wetten niemand heeft mij in zijn macht niets kan mij mijn vlucht beletten zelfs niet de zwaartekracht.

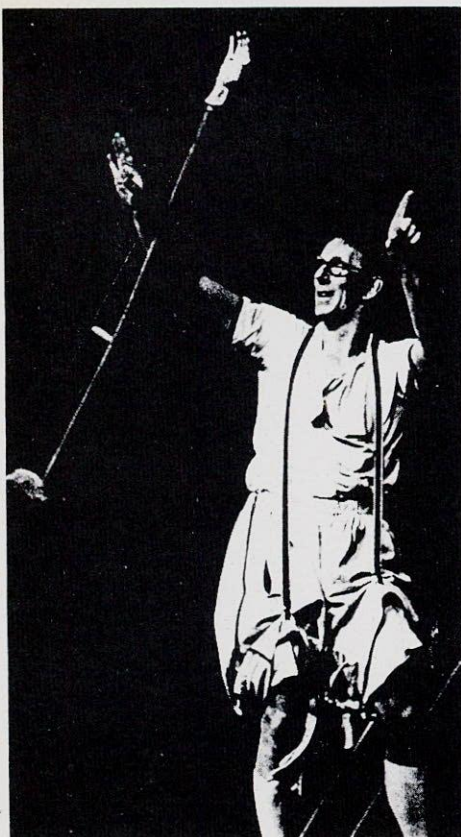
Voor hen die bij het zien van de voorstelling het gevoel hadden dat hen teveel was ontgaan, is deze integrale tekstuitgave zonder enige twijfel een uitkomst. Maar ook voor hen die de show noch life noch eind februari op de tv gezien hebben is dit tekstboek alleszins de moeite waard.

Want duivelskunstenaar Freek de Jonge heeft gewoon wat te zeggen!

Wim Heij

„De Mars” van Freek de Jonge werd uitgegeven door De Harmonie te Amsterdam. Prijs f 24,90.

officier: meerman
soldaat: meermin

Natuurlijk willen wij de heer Wim Heij niet teleurstellen door niet te reageren op zijn bijdrage OSL 3 (EGO februari 1983). Opnieuw meent de schrijver de intelligentie van zijn lezers te kunnen onderschatten door met uit zijn verband getrokken citaten zijn bewering, dat wij racistische trekken hebben te onderbouwen. Het terugbrengen van de citaten in de context, waaruit deze zijn gehaald, zou echter teveel ruimte in beslag nemen, vandaar dat wij volstaan met het volgende:

Aan de daden herkent met het racistische karakter. Welnu: de OSL stichtingen tellen vele begunstigers, die vroeger in het v.m. Nederlands Indië gediend hebben of uit dat land afkomstig zijn, mensen van het v.m. KNIL, Nederlandse en Indische mensen. Nu gaat het er niet om met onze privé zaken te koop te lopen, maar onder onze bestuursleden vinden wij mensen, die getrouwd zijn met vrouwen van „gekleurde bloede” (o.a. ondergetekende zelf). Wij hebben ook bestuurders met kinderen van Indonesische en Surinaamse afkomst. Daarnaast heeft het OSL al in de vijftiger jaren „zijn nek” uitgestoken voor de Zuid-Molukkers, Papoea's e.a. voordat er enige linkse groeperingen op de gedachte kwamen, dat met het lot van die mensen politieke winst te behalen zou zijn. Voor de rechten van de Indische Nederlanders (zgn. spijs-optanten) stond het OSL in het voorste gelid. Niet bepaald overeenkomstig „racistische trekken”.

Ten aanzien van het onderwerp buitenlandse gastarbeiders is het in Nederland vrijwel onmogelijk dit brandende vraagstuk aan de orde te stellen zonder van racisme of fascisme beschuldigd te worden, zoals o.a. prof. Couwenberg onlangs nog moest ervaren. De aanwezigheid van de buitenlandse arbeiders in Nederland is een gegeven, dat naar onze mening niet afgeschoven mag worden op de buitenlanders zelf. Zij zijn of worden het slachtoffer van een falend overheidsbeleid en dreigen nu als „kop van jut” te worden gebruikt door groeperingen, die hun aanwezigheid dankbaar aangrijpen voor het verwezenlijken van bepaalde doelstellingen. Groeperingen, zowel ter linker- als ter rechterzijde onzer samenleving, laten wij daarover niet in twijfel verkeren. Dat de onbeperkte komst van gastar-

beiders naar Nederland op de duur problemen zou gaan geven, werd door diverse scribenten o.a. in STAVAST al gesignaleerd. Dat heeft niets met racistische trekken te maken, maar met de keiharde realiteit.

Niet voor niets groeit de vijandschap tegen de buitenlanders het sterkst in die bevolkingscentra, waar de zgn. zwakkeren onzer samenleving wonen. Janmaat haalde de stemmen voor zijn zetel voor een belangrijk deel weg bij de vroegere stemmers op CPN en andere linkse partijen, hetgeen toch duidelijk maakt waar het probleem zich het meest manifesteert. Angst of afkeer t.o.v. vreemdelingen spelen bij ons geen enkele rol – hetgeen wij overigens van onze tegenstanders niet kunnen zeggen. Het klimaat van onverdraagzaamheid wordt in ieder geval niet door ons bevorderd, terwijl vreemdelingen geen zondebok zijn, maar wel slachtoffer van een falend overheidsbeleid.

Wij zijn er inderdaad geen voorstanders van om buitenlanders die de Nederlandse nationaliteit niet bezitten, de taal nauwelijks spreken, laat staan schrijven, niets weten van de democratische politieke spelregels, cultuur en tradities onzer samenleving, stemrecht te geven voor het samenstellen van de overheidsorganen. Wie lid is van een gemeenschap heeft ook rechten, maar wie zich slechts als gast tijdelijk in een gemeenschap ophoudt, kan o.i. niet tot de leiding van die gemeenschap worden geroepen. Wanneer langs parlementaire democratische weg deze mogelijkheid echter wordt geregeld, zullen wij ons daartegen niet verzetten. Maar wij staan er niet bij te juichen, ook al menen sommigen daaruit de conclusie te moeten trekken, dat wij racistische trekken hebben.

Wie niet overtuigd wil worden, omdat dat zijn waarde-oordeel mogelijk zou kunnen aantasten, is natuurlijk niet ontvankelijk voor de andere kant van de medaille. Zijn gelijk staat immers ver verheven boven het aan anderen toegeschreven ongelijk. Toch zouden de lezers van dit blad bij een volledige kennisname van de artikelen, waaruit naar eigen keuze werd geciteerd, Wim Heij niet direct willen volgen met het OSL „racistische trekken” te verwijten. Maar wanneer Wim Heij zich daarbij gelukkig voelt, dan zij het zo. De belangen van de buitenlandse ar-

beiders en/of werklozen worden echter niet gediend door het onderwerp onbesproken te laten, omdat mogelijk-kerwijs daaraan een waarde-oordeel gekoppeld wordt, die de lading al-lerminst dekt.

P. J. G. A. Ego,
voorzitter OSL Stichtingen voor
Vrijheid en Veiligheid

Naschrift

Enkele opmerkingen op de tweede reaktie van de heer P. J. G. A. Ego. Mijn vorige reaktie beëindigde ik (zie februari-nummer van Ego) met een uitnodiging aan de heer Ego mij eens met argumenten i.p.v. verdachtmakingen te overtuigen van het feit dat de OSL Stichtingen (en m.n. haar blad Stavast) geen racistische trekken valt te verwijten. De nieuwe poging van de heer Ego stelt mij al evenzeer teleur als zijn vorige.

Eerder betoogde ik reeds dat een radicale rassensleer (racisme in enge zin dus), bij het OSL geen rol speelt. Wanneer men echter racisme wat ruimer omschrijft, en er ook de angst voor en afkeer van vreemdelingen onder verstaat, dat dan het OSL wel degelijk een rol speelt hij het aanmerken van vreemdelingen tot zondebok. In de jaren vijftig heeft het OSL zijn nek uitgestoken voor de Zuid-Molukkers, de Papoea's en andere Indische Nederlanders schrijft de heer Ego. Alsof het daar over ging in de tot dusverre gevoerde discussie. Op geen enkele wijze heb ik de houding gelaakt van het OSL t.o.v. deze groeperingen, wel die t.o.v. Surinamers en de in ons land verblijvende buitenlandse werknemers. Ik verwacht dan ook geen verhalen over Papoea's en Molukkers, maar wel een grondige weerlegging van mijn zware beschuldiging dat het OSL, t.o.v. Surinamers en buitenlandse werknemers, racistische trekken valt aan te wijzen.

Ook ging het om datgene wat in het blad Stavast stond en niet om wat de een of andere linkse politieke partij beweert. Voor mij blijft de lijn zichtbaar, dat het OSL onverkort van mening is dat de buitenlanders (toegegeven, minus Molukkers, Papoea's en Indische Nederlanders) het land uit moeten, in hun eigen belang (sic!), en dat het OSL daar wel een handje bij wil helpen. Die bijdrage van het OSL wordt niet geleverd in de vorm van een duidelijke stellingname, maar meer in het stiekum olie op het vuur gooien. Zolang het OSL blijft volharden met het Nederlandse volk op te splitsen in „eigenlijke” en „oneigenlijke” Nederlanders, kan ik het OSL niet vrij van racistische trekken zien.

Wim Heij

Strijder voor vrede herleeft in indrukwekkend epos

Gandhi

„Maak geen godheid van hem, daarvoor was hij een te groot mens”; zei Pandit Nehroe, toen hij regisseur Richard Attenborough sprak over diens plannen om het leven van Gandhi te verfilmen. Plannen die de Britse geridderde regisseur al twintig jaar met zich meedroeg, al verklaarden collega's hem voor gek. Om te beginnen vonden ze de keus riskant: wie wilde er nu drie uur lang kijken naar de verrichtingen van een oude, in lompen gehulde man, die door Churchill ooit gemelijk „die naakte fakir” was genoemd? Hoe wilde hij opereren in dat immense India, met zijn moordend klimaat? Wie wilde hij voor de hoofdrol kiezen? Maar Attenborough liet zich niet ontmoedigen en daardoor kunnen we nu kennismaken met een lichtelijk geromantiseerde, maar toch heel meeslepende en geloofwaardige portrettering van de man die zijn tijd ver vooruit was en die nu nog over de hele wereld mensen inspireert: Mahatma Gandhi.

Richard Attenborough had zijn plannen al veel eerder kunnen verwezenlijken als hij voor de hoofdrol van zijn levenswerk een Amerikaanse acteur had willen kiezen. Met Dustin Hoffman of Richard Burton in de hoofdrol durfden de producenten wel geld in het project te steken. Maar Attenborough wenste geen

concessies te doen en wachtte geduldig tot hij op een dag Ben Kingsley op het toneel in Londen Hamlet zag spelen. Toen wist hij dat hij kon beginnen. Kingsley moet meer dan vijftig jaar uit het leven van Gandhi uitbeelden, te beginnen bij het moment waarop de jonge advocaat, die in Engeland heeft gestudeerd maar in

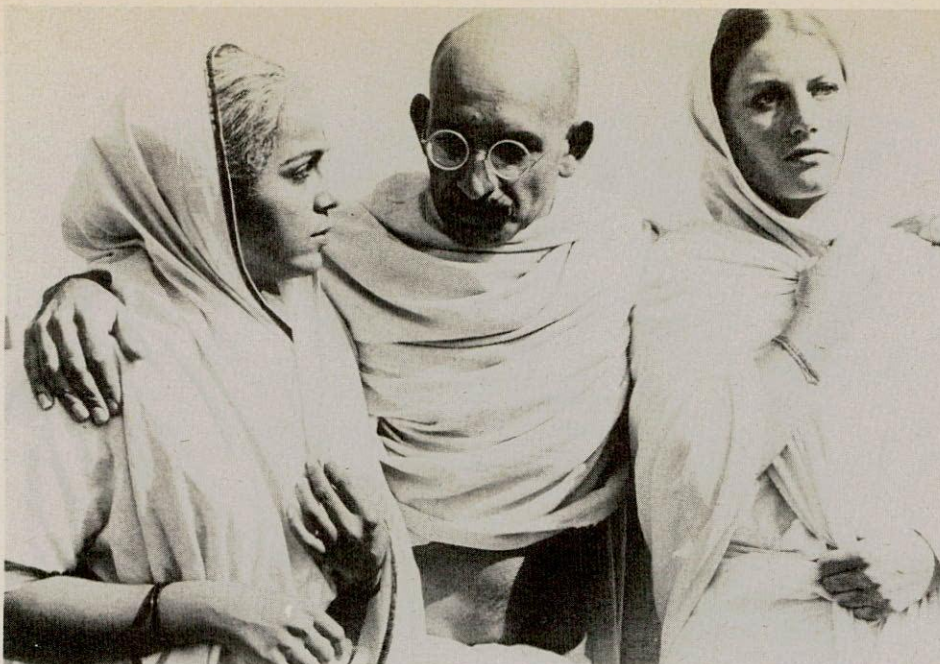
Zuid-Afrika de belangen van zijn Indiase landgenoten behartigt, uit een trein wordt gesmeten, tot aan het moment dat hij, als 78-jarige breekbare weduwnaar, van dichtbij door een religieuze fanaticus wordt doodgeschoten.

Daartussen ontrolt zich dan het leven van de man die door zijn verbeten wil en zijn persoonlijke ontberingen respect afdwong in de hele wereld, maar behalve dat ook concrete overwinningen wist te behalen voor zijn volk, met als uiteindelijk resultaat het onafhankelijk van Engeland worden van India.

Talrijke historische figuren passeren de revue: Pandit Nehroe, die altijd aan de zijde van Gandhi heeft gestreden en die premier van India werd, toen het land in 1947 onafhankelijk werd. Margaret Bourke-White, de bekende fotografe/journaliste van

Ben Kingsley en Candice Bergen in „Gandhi”

Rohini Hattangady, Ben Kingsley en Geraldine James als Kasturbai, Gandhi en Mirabehn

Life, die geheel in de ban van de kalme oude man raakte en die vlak voor zijn dood nog met hem sprak. Generaal Dyer, die het bloedbad bij Amritsar op zijn geweten had, en Lord Irwin, de onderkoning die zeer tot zijn ongenoegen gedwongen was met de invloedrijke Gandhi te onderhandelen. Lord Mountbatten, die altijd de grootste sympathie had voor de eisen van Gandhi, en Walker, de Amerikaanse journalist die Gandhi's acties jarenlang op de voet volgde en enorme bewondering kreeg voor de praktische manier waarop hij zijn ideeën in daden omzette.

Want Gandhi werd wel aanbeden door miljoenen volgelingen, maar hij bleef één van hen, hij stond nooit ook maar een trede hoger. Hij kleepte zich als zijn volk, hij at en dronk zeer matig, hij legde afmattende voettochten af, hij bezocht de boeren in hun armelijke hutten. Maar hij was ook aanwezig bij conferenties met alle groten der aarde, waar hij stap voor stap toewerkte naar wat hem voor ogen stond. De politieke verdeeldheid van het land, waar Gandhi met zijn wat weltsfremde hang naar vrede eenvoudig niet aan wilde, werd hem uiteindelijk noodlottig. Hindoes en Moslims bleken niet met elkaar te verzoenen.

De film gaat diep in op de politieke ontwikkelingen van India tijdens het leven van Gandhi en we zien figuren als Jinnah, Patel en Nehroe. We zijn getuige van hevige politieke rellen, waar Gandhi zeer onder leed. Zijn familieleven komt maar sporadisch aan de orde. Heel in 't begin zie je hem met een aantal kleine kinderen, maar later in het verhaal treedt alleen nog zijn vrouw Kasturbai op, en weer later Mirabehn, de Engelse admiraalsdochter die zich in zijn commune vestigde en tot zijn dood, ook

na het overlijden van Kasturbai, bij hem bleef.

De film heeft 22 miljoen dollar gekost, wat nog niet eens veel is als je ziet wat daar allemaal voor tot stand is gekomen. De crew bestond uit meer dan 1000 mensen en er waren vliegtuigen nodig om het materiaal van hot naar haar te vervoeren, vanwege de ver uit elkaar liggende locaties.

Bij het schrijven van dit stukje is nog niet bekend hoeveel Oscars de film uiteindelijk heeft gekregen, maar het feit dat hij op dit moment elf nominaties heeft, zegt natuurlijk ook al een heleboel.

Voor de hoofdrol had Richard Attenborough geen betere keus kunnen maken: Kingsley is Gandhi. Hij heeft zich ook terdege op zijn rol voorbereid, is gaan vasten, heeft spinnen geleerd en leek uiterlijk ook zoveel op de echte Gandhi, dat inwoners die Gandhi nog hadden meegemaakt, zich op de grond wierpen en zijn voeten kusten, als Kingsley op de set verscheen. Wanneer hij dan hevig geschokkeerd zei: ik ben maar een acteur, zeiden de mensen: dat weten we wel, maar door u zal Gandhi weer herleven. De wereld pleegt helaas nogal ruw om te springen met figuren als Gandhi en Martin Luther King, met wie hij natuurlijk al talloze malen in één adem is genoemd. Toch is het tekenend voor onze tijd, dat juist nu een film over een dergelijk figuur zoveel beroering veroorzaakt en zoveel indruk maakt. Een schitterend boek over Gandhi kwam gelijktijdig uit bij Sirius en Siderius, met een heldere tekst en veel historische foto's (f 32,50).

Leo van Opzeeland

in 't kort

Geslaagde nostalgie

De meeste films over tieners zijn vreselijk. De gelukkige uitzonderingen worden meestal onmiddellijk klassiek: American graffiti, The summer of '42. Bij dat bescheiden lijstje is nu **Diner** gekomen, het sterk autobiografisch getinte verhaal van Barry Levinson, die het scenario schreef en de film regisseerde. Diner gaat over een paar dagen rond Kerstmis van het jaar 1959, waarin vijf gezworen vrienden elkaar regelmatig ontmoeten en elkaars gezelschap en steun zoeken bij hun eigen, specifieke problemen. De één is een intelligente cynicus, die met zijn rij-

Romantische scène in „Diner”

ke familie heeft gebroken, de tweede een veel te jong getrouwde romanticus, die wanhopig ontdekt dat 't huwelijk eigenlijk zo bitter tegenvalt. De derde is een jonge Jood, die tegen zijn aanstaande huwelijk opziet, de vierde wil juist trouwen met zijn zwangere vriendin, die hem vriendelijk maar beslist afwijst en de vijfde is een krachtpatser met speelschulden. De band tussen deze vijf is bijzonder hecht, hoewel je al aan ziet komen dat ze elkaar later kwijt zullen raken. Het goedmoedige onderlinge getreiter, de stunts die ze uithalen, de indianenverhalen die ze ophangen, 't is allemaal zo authentiek, herkenbaar en vertederend gedaan, dat je werkelijk twee uur lang zit te genieten. De film heeft alom al diepe indruk gemaakt, niet in de laatste plaats door het knappe spel van de vijf vrijwel onbekende acteurs. Moet je echt zien, als je 'n beetje gevoel voor cinema hebt!

Laatste Bergman?

Iemand die nog zo midden in het leven staat en zo verslinderd is aan zijn vak, kan volgens mij wel honderd keer aankondigen dat hij zijn laatste film heeft gemaakt, maar die komt daar zeker op terug. Ik heb 't nu over Ingmar Bergman, midden zestig, die met veel tamtam **Fanny en Alexander** de wereld in heeft gestuurd als zijnde zijn zwanenzang, althans op filmgebied. Voor televisie heeft hij nog wel plannen. We wachten maar af. In elk geval is Fanny en Alexander als sluitstuk van een carrière niet te overtreffen. Een ruim drie uur durend familiespektakel, waar doorheen als een rode draad het boeiende, bijna occulte verhaal loopt van de tienjarige Alexander. Zijn vader Oscar, acteur bij het toneelgezelschap van de familie Ekdahl sterft en zijn veel jongere moeder Emilie trouwt, na een huiveringwekkende rouwperiode, met de plaatselijke geestelijke. Een mooie man, maar een pure slechterik, dat blijkt al snel. Vooral op de jonge Alexander heeft hij het met zijn hypocriete religieuze praatjes gemunt. Het kind neemt, met behulp van een zeer mysterieuze figuur, Ismael, zoon van een relatie van zijn oma, op werkelijk afgrijselijke wijze wraak op zijn gehate stiefvader, tot grote opluchting van zijn moeder.

Slot van 't verhaal is een gelukkige familie-hereniging, gegroepeerd rond de twee nieuwe babies, dochtertjes van Emilie en haar inmiddels overleden tweede man en van het kind-meisje Maj, dat voor Alexander en Fanny zorgt, maar een algemeen geaccepteerde verhouding heeft met Alexanders levenslustige oom. De film zit stikvol symboliek, waarvan ik rustig durf te bekennen dat de helft me is ontgaan. Maar zelfs dan is er zoveel te genieten aan dit gaaf gecomponeerde meesterwerk, zoals de acteerprestaties, de aankleding en de subliem gekozen lokaties, dat Ingmar Bergman weer eens heeft bewezen wat ik al jaren beweer: film is Kunst, en hij is een Kunstenaar.

Ingmar Bergman met drie acteurs uit „Fanny en Alexander” op de set

Futuristisch kijkspel

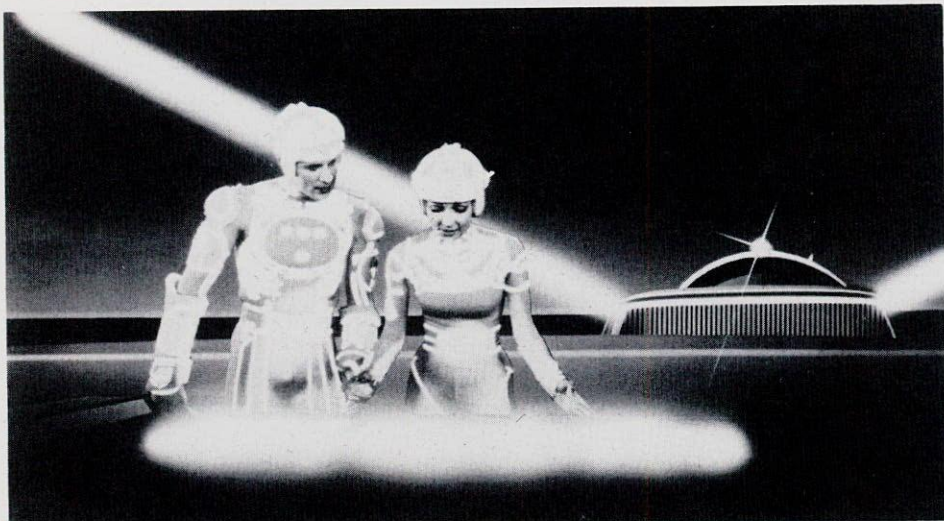
Ook zo bezeten van alle elektronische spelletjes waar de markt momenteel mee overstroomd wordt? Voor de televisie, in speelhallen, in miniatuur, de zeeslagen, ruimtegevechten en sportevenementen zijn niet van de lucht. Meestal gaat 't gewoon om het uitschakelen van de tegenstander, en dan niet met halve maatregelen: een rookwolkje is al wat er overblijft na het scoren van een punt. De film **Tron** borduurt voort op dit zeer eigentijdse vermaak: in deze film komen mensen die eerst vóór het magisch scherm opereerden, achter dat scherm terecht en worden pionnen in het grimmige elektronisch spel. Natuurlijk is er weer een slechterik en een goeie borst, maar daar gaat 't niet om. Fascinerend is de aankleding en de entourage waarin het magere verhaal is gesitueerd. David Warner loopt er zich gedurende de hele film verbijsterd af te vragen waar hij nu in 's hemelsnaam aan begonnen is. Bruce Boxleitner, Jeff Bridges en Cindy Morgan passen veel beter bij het geheel. Wel gaan zien, want als staaltje van modern vernuft is deze film niet te overtreffen. Een Walt Disney-produktie.

Bommel valt niet tegen

Hoewel ik bepaald geen fan ben van de Bommelboeken, sterker gezegd, er nog nooit in ben geslaagd één zo'n prachtboek ook echt uit te lezen, heb ik me bij de film **Als je begrijpt wat ik bedoel** toch heel goed geamuseerd. 't Verhaal is flauwekul, maar de tekeningen zijn echt knap, en vooral de stemmen maken deze film tot een heel acceptabele eersteling. Fred Benavente als Bommel doet 't goed, maar de show wordt toch gestolen door Luc Lutz als de butler.

L. v. O.

Jeff Bridges en Cindy Morgan in „Tron”

ik denk persoonlijk dat de meeste generaals JR wel aankunnen

Als het gaat om bezuinigingen dan is het terecht dat je naar alle onderdelen kijkt, die daarvoor in aanmerking komen. Immers, in de „bette jaren” is er gemakkelijk en veel inefficiënte organisatie ontstaan, als dat wordt rechtgetrokken is dat mijns inziens een goede zaak. Het valt bij deze regering echter wel op dat de bezuinigingen vooral ten koste gaan van het individuele welzijn, zoals gezinsverzorging, ziekenhuizen, bijzonder onderwijs, gevangeniswezen, bejaardenzorg, enz. Al deze maatregelen verhogen zichtbaar de sociale nood van mensen met problemen, op dat moment eigenlijk de zwakkeren in vergelijking met de rest. Maar ook dat is een keuze.

Reeds is opgemerkt dat het opheffen van niet-efficiënte organisaties door mij wordt toegejuicht. Dit geldt evenzo als het de geestelijke verzorging in de krijgsmacht betreft. Alleen zou ik er grote moeite mee hebben als het de Humanistisch Geestelijke Verzorging parten zou spelen. Volgens kranteberichten wordt in een rapport van een ambtelijke werkgroep over de G.V. in de krijgsmacht gesproken over 40% inkrimping. De huidige verhouding (120 dominees, 120 aalmoezeniers, 22 humanistische raadslieden en 2 rabbijnen) geeft sowieso al reden tot nadenken. Is dit een juiste afspiegeling der verhoudingen in de samenleving? Iedereen weet dat de belangstelling voor de kerk afneemt: ontkerkelijkheid, wat overigens nog niet wil zeggen ongelovigheid. Dit is ook één van de grote zorgen van de kerken in Nederland: hun invloed is tanende. Maar niettemin beschikken de kerken nog altijd over een uitstekende en onevenredig sterke vertegenwoordiging op maatschappelijk terrein, door middel van allerlei instanties op het gebied van onderwijs, hulpverlening, ziekenzorg, bejaardenzorg, enz. In diverse peilingen van de afgelopen jaren wordt een groei van het humanisme als geestelijke stroming signaleerd en een verminderde religieuze betrokkenheid, althans in de traditionele sfeer. Voor het logische vervolg van dit verhaal zou dat betekenen, dat zowel de katholieke (waarbij het priestertekort als teken aan de wand fungeert) als de protestantse G.V. tot vermindering van menskracht zouden moeten besluiten.

Dit is echter het kardinale punt. Ze doen het niet vanuit zichzelf en dat is heel begrijpelijk. Sterker nog: na jarenlange strijd, waarbij de HGV op grond van hun aantal deelnemers heeft aangetoond recht te hebben op verdubbeling van het aantal raadslieden, zijn de kerken niet tot het redelijk inzicht te bewegen afstand te doen van hun geclaimde arbeidsplaatsen. Van de overheid zou je wel die redelijkheid mogen verwachten om als zodanig in deze regelend op te treden. Maar niets is minder waar. Waaruit, naar mijn mening, nog altijd iets van de oude drie-eenheid, nl. kerk, staat en leger, spreekt. De staat beschermt in deze kwestie de kerk. In die zin is deze zaak wel te vergelijken met de schoolstrijd, waarbij de christelijke scholen er in de praktijk beter afkomen, dan hun openbare evenknieën. Het gaat dus weer eens niet om de burgers, maar veel belangrijker lijkt de partijpolitiek en het mogelijkserwijs te lijden gezichtsverlies. Tot zover mijn algemene opmerkingen.

De geestelijke verzorging heeft een belangrijke plaats ingenomen tijdens het vervullen van mijn dienstplicht, als soldaat bij de landmacht. Zonder die geestelijke verzorging had ik het emotioneel niet gered. Het was binnen de krijgsmacht de enige instelling waar je een klankbord vond, maar vooral begrip voor hetgeen waarmee je worstelde. Ze kon je laten inzien dat wanneer je de zaken anders bekeek, het een stuk draaglijker werd voor jezelf, en bood dat niet voldoende oplossing dan werden er andere konstrukties bedacht. Maar altijd was het een ontmoeting tussen twee mensen, dat op zich sterkte je al van binnen. Het was bovendien iets waar je weer naar toeleefde.

In een systeem waarin je alles moet inleveren en niets terugkrijgt is het moeilijk om als volwaardig mens te functioneren. Dat zal voor velen moeilijk te begrijpen zijn, want dan moet je er, is mijn ervaring, eerst hebben ingezet, soldaat zijn geweest, maar zelfs dat geeft geen enkele garantie, het heeft ook te maken met je voorstellingsvermogen, je belevingswereld en je geaard-

Ingang gebouw Ministerie van Defensie, Plein 4, Den Haag

heid.

Tegenover het menselijke van de GV staat het koele, stoere, ambtelijke, altijd met sankties dreigende militaire apparaat. Je wordt gekoeioneerd als een kleine jongen, die niets weet en waarbij het ook helemaal niet belangrijk is, wie hij is, wat hij vindt en voelt. Als je dit allemaal een beetje teveel wordt, dan kun je je problemen niet zo goed meer verwoorden. Een GV'er blijkt dan iemand te zijn bij uitstek om je problemen, sociaal ethisch en/of religieus, te analyseren en dienaangaande maatregelen voor te stellen, maar in ieder geval kan hij je problemen beter verwoorden naar de desbetreffende instanties binnen en buiten het leger, waar je als soldaat op dat moment mee te maken hebt.

Vooralsnog kan ik op basis van mijn ervaringen, maar ik denk dat andere soldaten dat zeker kunnen bevestigen, mij niet aan de indruk onttrekken, dat vele Prot. en RK GV-ers loyaler (moreels-officiëren) staan t.o.v. de krijgsmacht, als de HGV-ers. Mijn ervaring, deels ook berustend op die van anderen, is, dat wanneer het echt moeilijk wordt, wanneer er tegen autoriteiten geknoet moet worden vanuit het persoonlijk belang van de soldaat, de HGV bereid is die strijd tot het eind toe te strijden. Dat bleek ook wel uit het feit, dat veel soldaten, ingeschreven bij de Prot. of RK GV, in dergelijke moeilijke omstandigheden, overstapten naar de HGV, omdat men wist, dat daar de persoon het belangrijkste is en als uitgangspunt wordt genomen. Over hulpverleningsoptiek gesproken, lijkt mij de laatste, de meest juiste benadering.

Volgens mij fungeert de GV als het geweten in de krijgsmacht, zoals het parlement in de politiek. Daarom is het belangrijk dat ze in volle sterkte blijft bestaan, maar wel met betere verhoudingen en meer afgestemd op de realiteit. Een hulpverleningstelsel met een regionale basis (zoals ook wel wordt voorgesteld) is een lastige zaak. Er moet iemand zijn die permanent aanwezig is, niet alleen vanwege de op te bouwen vertrouwensrelatie, maar ook omdat je soms niet meer kunt wachten tot morgen, laat staan tot volgende week.

Wanneer het Hum. Verbond haar recht denkt te kunnen halen bij het Europese Hof, dan moet hij dat zeker doen. Het is en blijft natuurlijk een onverteerbare zaak, dat de verantwoordelijke politieke leiding hierin geen betere beslissingen kan nemen. Ik denk dan maar: politici doen het naar vermogen; CDA-ers schipperen naast God en een soldaat wordt nooit iets gevraagd.

Johan Berkenbosch

How we do it-humor?

Steeds regelmatigere kunnen we op achterruiten van auto's teksten lezen.

De meest bekende is wel – Surfers do it standing up –. Ik had wel eens iemand op de surfplank zien liggen maar dan zat er geen zeil op en natuurlijk hebben beginners nogal eens de neiging vaak horizontaal te gaan. Ik wist dus: goede surfers staan op hun planken. Ik had dit nooit als een intelligente gedachte mijnerzijds ervaren, totdat ik voor het eerst deze tekst las. Ik ben bij een recreatieplas op de Veluwe naar zo'n stickerbezitter toegestapt, want ik ontmoet graag mensen die even intelligent zijn als ik. Maar in dat gesprek werd ik tot een onbenul gedegradeerd. Het was **humor**, met een sexuele onderton. Nou had ik in de jaren daarvoor m'n gevoel voor humor aardig ontwikkeld, maar door dit gesprek kreeg ik de definitieve stoot in de goede richting.

Laatst stond ik te wachten voor een stoplicht en las: Baseballplayers do it with a stick. Ik vond dat zo origineel, lichtvoetig en humoristisch dat ik de uitdaging maar ben aangegaan.

Dus voor degene die nog steeds niet is uitgekeken op suggestieve sexuele grappen heb ik in 15 minuten er 20 bedacht.

Football-players do it in 90 minutes
Gv.'ers do it mostly in uniform
Pop-stars never do it on television
Hash-smokers do it with a smile
Alcoholics do it with whiskey
Soldiers do it in the weekend
Volleyball-players do it with one ball
Chess-players do it thinking
Skaters do it in the cold
Racing-cyclists do it on a bike
Fascists do it with violence
Socialists do it for a better world
Liberals do it for economic freedom
Porno-actors only do it for the money
Humanists do it without a feeling of guilt (I hope)
Bowl-players do it with special shoes
Dancers do it on music
Disco-visitors do it in the dark
Veterinary surgeons do it with animals
Human beings do it not always in love

Jacques van den Blink

vaste
prik

EGO: hekeldicht

soldaat: minstreel

ridder: schildklier

in Genève zit nu al geruime tijd een tweetal beroepsakteurs zich te bescheuren: zo'n hoge onkostenvergoeding had geen van de twee ooit eerder

moderne vrouw: mengelmoes

Westen: meestvaalt

in wezen gaat 't erom of je je op iets of tot iets richt

aanvankelijk was Adam de eerste de beste

psychologen: voer voor apen

kruisraketten richten zich op de man in de straat

EGO: Het hoogste woord

een soldaat heeft ook lood in zijn schoenen

psychologen maken zich zorgen over hetgeen er tijdens die lange nachten door de raketkoppen gaat

10 minuten voor de match maken de Amerikanen en de Russen hun opstelling bekend

het zuur valt bij bakken uit de lucht

waarom zijn sommige ministers in dit kabinet zulke schrale typetjes

na twee valse starts moet 'n raket terug in zijn silo

er zijn nu ook tonnen in de handel voor zuur hemelwater

sommige kinderen willen een vaderloze zondag

de vingers van Reagan jeuken bij de idee dat een van hen mag afdrucken

EGO: verstandhouding

Wie het aardigste onderschrift verzint bij deze foto, kan van ons een boeken- of platenbon ontvangen. Inzendingen kunnen tot uiterlijk 4 mei a.s. worden gezonden naar EGO-redactie, Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist.

Het kerstdiner of het verdriet eens mens

Dit jaar, althans de laatste Kerst, was ik in staat om met mijn complete familie aan te zitten aan een „familie-Kerstdiner”. Geen beroepsmilitair meer zijnde ben ik nu ambteloos burger en dat heeft directe gevolgen ook voor het Kerstdiner.

Toen elk van mijn drie dochters huwden heb ik nagelaten om grondig na te gaan welke militaire status mijn toekomstige schoonzons hadden. Deze nalatigheid heeft zich ernstig gewroken; aan den lijve heb ik ondervonden welke ernstige gevolgen onzorgvuldigheid op dit gebied kunnen hebben. Want wat gebeurde er?

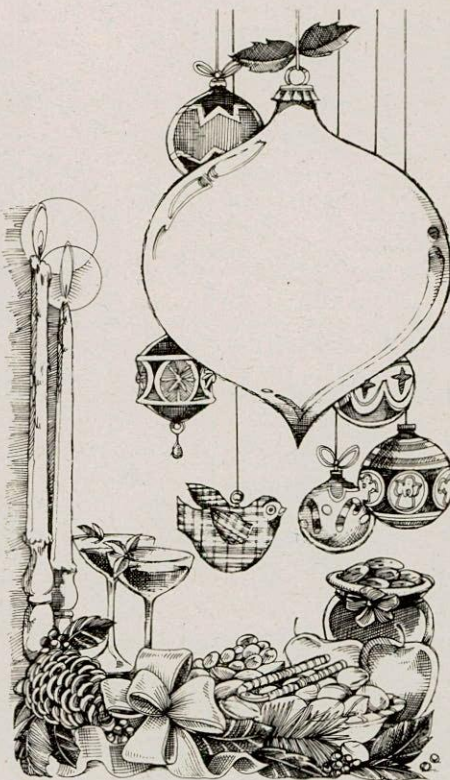
Identiteit

Toen ik een gezellig Kerstdiner wilde plannen voor de gehele familie kwam alles uit en was het diner derhalve meteen van de baan. Slechts met één schoonzoon kon ik de dis blijven delen. Hij had zich „gedrukt”, was nooit in dienst geweest en derhalve acceptabel om met mij als officier samen de maaltijd te gebruiken. Van de andere twee moest ik vaststellen dat er een onderofficier was geweest, maar het allerergste was dat ik moest ontdekken dat nummer drie het nooit verder had gebracht dan de stand van soldaat der eerste klasse. Het was een enorme klap voor mij.

Het zal een ieder duidelijk zijn dat er na deze afschuwelijke ontdekking geen sprake meer kon zijn van een gezamenlijk Kerstdiner. Ik was en ben uiterst gezagsgetrouw en ik denk dat als het leger, i.c. mijn chefs mij voorschrijven dat ik als officier altijd in een aparte zaal met mijn „gelijken” moet eten – hoeveel het ook kost en ondanks de slechte economische toestand van het land, het kan allemaal niet schelen, als de „rechten” maar gehandhaafd blijven – dat ik dan privé niet van deze regels kan en mag afwijken. Dit speelt natuurlijk nog des te meer als chefs willen dat ik in avondkostuum met mijn mede-officieren en de dames het Kerstdiner moet gebruiken. Immers slechts op deze wijze wordt „de identiteit” van het officierskorps, wat het dan ook zijn mag, bewaard. Dat sommige dames er een beetje goedkoop uitzien gewoon qua kleding niet passend bij het avondkostuum van heer gemaal, mag voor mij geen reden zijn om van de gestelde regels af te wijken.

Andere mensen

Zo had ik mij dus aardig in de pure gewerkt door mijn dochters te laten huwen met lieden van een andere identiteit dan de mijne. Want niet alleen ik moest mijn identiteit bewaren, maar zoals bekend, de andere

categorieën vinden het gezamenlijk eten ook niet prettig.

Dat is ook wel verklaarbaar: het zijn best nette mensen, maar ja, ze zijn toch anders dan wij, juist de identiteit verschilt zo.

Verscheurd door twee hooggestemde gedachten, enerzijds het Kerstidee (dat overigens volgens de schrijvers een uiterst eenvoudige zaak is geweest en voor zover mij bekend zonder avondkostuum, hoewel ik heb begrepen dat vele christenen dat alles anders aanvoelen en beleven als wij humanisten) en anderzijds het handhaven van de mij opgelegde identiteit, vond ik toch een oplossing.

Ik wil er nog even op wijzen dat men nu niet moet denken dat ik op mensen met die andere identiteit, of zonder enige identiteit neerkijk. Dat is natuurlijk niet waar. Nogmaals het zijn allemaal beste mensen alleen wat anders dan wij, eigenlijk net zo iets

als Surinamers, Turken en Marokkanen.

Oplossing

Maar goed, een passende oplossing werd gevonden.

In de eetkamer aten mijn echtgenote en ik in gezelschap van de „drukker” en zijn echtgenote, mijn dochter. Hij was het meest aangepast aan mijn identiteit, wat dat ook moge zijn, hij was in ieder geval geen onderofficier of soldaat. De heren in avondtoilet en de dames in verblindende toiletten, omhuld door bont en versierd met goud en parels. Kortom het was exact zoals officieren en hunne dames gewend zijn aan te zitten aan het Kerstdiner.

Het diner bestond uit acht gangen met een verfijnde keuze aan wijnen, servies en bestek waren van een traditioneel wonderlijke schoonheid en derhalve zeer duur. Kortom het was precies zoals het in officierskringen behoort.

Mijn tweede dochter, gehuwd met de onderofficier dat in de bijkeuken, die voor deze gelegenheid was herschapen in een bijzonder gezellige en aangepaste eetgelegenheid. Zij waren dan ook zeer tevreden. En wat is het toch heerlijk dat er in deze tijd nog eenvoudige mensen zijn, die tevreden zijn en die begrijpen dat we maar niet alle historisch gegroeide waarden over boord kunnen gooien en alle identiteitsgrenzen kunnen laten vervagen. Het stemt tot grote voldoening te weten dat die mensen begrijpen dat ze een andere identiteit hebben en er tevreden mee zijn.

Ze zagen er overigens voor dat soort mensen keurig uit, ze hadden zich echt ingespannen. De meeste heren droegen een donker kostuum, de dames een cocktailjurkje. Ook hieruit bleek weer wat sommige nieuwlichters zo hardnekkig zullen ontkennen, dat ze toch anders zijn dan officieren.

Uiteraard was het menu ook aangepast, het kan voor die mensen best met een gang minder, bleven er toch nog zeven over, en de wijn was natuurlijk geen officierswijn. Maar ja, dat merken die mensen toch niet.

Het grootste probleem ontstond met de derde dochter en de daarbij horende soldaat der eerste klasse, of liever andersom. Hoezeer het eten met lieden van dat niveau een echt probleem is, bleek mij uit verschil-

lende uitlatingen van z.g. „meerderen”. Een generaal vertrouwde mij toe, dat hij niet van plan was om politieagent te spelen omdat soldaten zich a priori misdragen en hij er voor paste om deze oprecht christelijke maaltijd door hen te laten verzieken. Een sergeant-majoor (overigens niet zo'n beste) deed mij kond van het feit, dat hij „niet vrat met soldaten”.

Vershil moet er zijn

Iedereen drukt zich natuurlijk op zijn eigen beschavingsniveau uit maar ik heb wel begrepen dat, hoe grof of laatdunkend men zich ook uitdrukt, er in ieder geval geen sprake van kan zijn dat de spreker met een soldaat tezamen zou kunnen eten. Vershil moet er zijn en blijven.

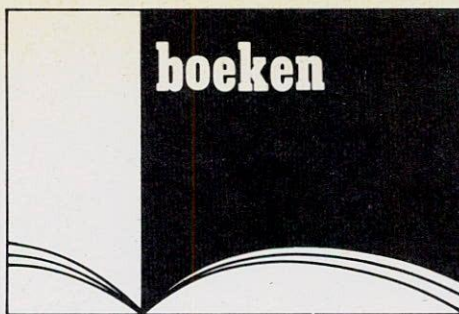
Dit vershil vond uitdrukking in de omstandigheid dat het laatstgenoemde tweetal in de keuken mocht eten, weliswaar op voorwaarde dat ze de afwas zouden doen. De keuken was daartoe op militair sobere doch eerlijke wijze versierd, het menu was nog één gang minder terwijl iedere gang op zich van eenvoudiger kwaliteit was. Dat merkt dat soort mensen toch niet, bij hen gaat het om „veel”, niet om „lekker”. Te goed eten maakt ze alleen maar ontevreden. Uiteraard was er wijn maar van een zeer laag alcoholgehalte, dit om het z.g. „zuipen” tegen te gaan. Ze hadden eerst nog wel iets te zeuren, maar ik heb ze streng teruggewezen en hun plaats in de samenleving van elk onzer duidelijk gemaakt.

Gedurende de maaltijd hebben mijn echtgenote en ik beide partijen nog bezocht. We hebben even „aangezetten” en met hen gepraat. Vooral het feit dat mijn echtgenote zich minzaam met hen onderhoud heeft niet nagelaten diepe indruk te maken. Ze staken dat niet onder stoelen of banken. Wat kun je met een beetje vriendelijkheid toch veel doen bij die gewone mensen. Ze zijn dan ook meteen weer gemotiveerder en dat is dan ook weer mooi meegenomen. Al met al was het voor een ieder een geslaagd Kerstfeest, ik kon blij zijn dat ik de „identiteit” had bewaard en voor de overigen was er ook wel zo iets.

Moraal

Waarom ik dit alles schrijf? Wel, om diverse redenen. Ten eerste omdat ik ontdekt heb dat er collegae-officiëren zijn die wel met familieleden van mindere „identiteit” een kerstmaaltijd houden en die daarbij gewoon alle in deze bestaande regels negeren. Moge mijn verhaal hen als voorbeeld dienen.

Ten tweede zijn er nieuwlichters en dat vooral in humanistische kringen die in het Kerstverhaal een boodschap van eenvoud en solidariteit menen te lezen. Onjuist en wel omdat volgens de christelijke traditie de

Wat een boek al niet kan doen...

Tijdens een radiouitzending, oktober vorig jaar, vertelde omroepastor Alje Klamer van het IKON waarom hij zo getroffen was door het boek „Atoomwaanin” van de kinderarts dr. Helen Caldicott. Na de uitzending ontving hij een opmerkelijke brief van een ouder echtpaar uit Voorburg, waarin zij hem o.a. schrijven: „Na u gehoord te hebben, kocht en las ik het boek. Het resultaat is dat het mij (en ook mijn vrouw) zo diep getroffen heeft, dat ik erover moet schrijven, want het heeft mij de wanhoop nabij gebracht, ook al zijn wij (ik ben 81 en mijn vrouw 77) niet degenen, die allereerst bedreigd worden, ook al omdat wij geen kinderen hebben. Ik zou willen dat dit boekje toegezonden wordt aan alle leden van de Tweede Kamer. Persoonlijk wil ik er aan meewerken en een bedrag van f 500,- geven”.

Op zijn beurt haakte Klamer weer in op deze suggestie. Het resultaat was dat niet alleen de leden van de Eerste en Tweede Kamer, de ministers en hun naaste medewerkers, de Nederlandse leden van het Europese parlement, de bisschoppen, de leden van de hervormde en gereformeerde synode, maar ook tal van personen die

op dit terrein een bijzondere verantwoordelijkheid hebben, een exemplaar kon worden toegezonden. Aldus ontvingen ook wij van het radio-pastoraat een exemplaar van dit boek. De voorgeschiedenis van deze toezending vonden we echter te aardig om hier onvermeld te laten.

Voor wat betreft dr. Helen Caldicott en de inhoud van haar inderdaad voortreffelijke boek verwijzen we graag naar de EGO's van november 1982 en januari 1983. Wij kenden, om met omroepastor Klamer te spreken, wat dit betreft reeds onze verantwoordelijkheid. Maar dr. Helen Caldicott was dan ook in 1982 in de Verenigde Staten uitgeroepen tot humaniste van het jaar. Voor hen die „Atoomwaanin” niet toegezonden hebben gekregen is dit aanbevelenswaardige boek nog steeds in de boekhandel te verkrijgen.

Redactie

„Atoomwaanin” door dr. Helen Caldicott verschenen bij Boekmakerij/Uitgeverij Luyten te Amstelveen. Prijs f 14,-.

Schepper de standen gewild heeft; en dit dient dan ook vooral bij het houden van een Kerstdiner tot uiting te worden gebracht. En ook wil ik er wel op wijzen dat het kindeke niet in de kribbe in de stal werd geboren omdat het zo eenvoudig was maar gewoon omdat er geen plaats was in de herberg. Als er wel plaats in de herberg was geweest dan was hij daar geboren, want daar had zijn vader eerst aangeklopt. Een beter bewijs dat al dat gezeur over eenvoud bij Kerstmis onzin is bestaat er niet.

En tenslotte heb ik moeten vaststellen dat er meerderen zijn die hun chauffeur in de kamer ontvangen en soms zelf te eten geven. Alweer onjuist. Het is meer dan genoeg om de man een kop thee in zijn auto te brengen. Hij wacht maar rustig. De man vindt het trouwens helemaal niet plezierig om bij anderen dan die uit zijn eigen klasse in huis te komen, hij is tevreden als bij buiten in zijn vertrouwde auto mag wachten.

En toen las ik het geschrevene over. Mijn plan was om een beetje satirisch stukje te schrijven, een beetje spottend. Maar toen ik het overlas zag ik dat ik gewoon de waarheid geschreven had en dat er niets te spotten viel. En dat nu verdriet mij buitengewoon.

Adriaan Bijl

ook een raket heeft een vader

Gustave de Smet

Hij was nooit klein.

Constant Permeke

De Latemse school is een begrip in de internationale kunstgeschiedenis. Zeer veel schilders, wier werken in vele musea in diverse landen te bewonderen zijn, hebben ten zuidwesten van Gent, aan de kronkelende rivier de Leie, gewoond en gewerkt. Het centrum van deze streek is St. Martens-Latem. De eerste schilder die zich hier vestigde in 1893 was Valerius de Saedeleer, die al spoedig werd gevolgd door George Minne, Gustaaf van de Woestijne, Albijne van den Abeele en anderen. Zij behoorden tot de eerste groep. Een tweede groep vormde zich enige tijd daarna en bestond uit Gustave de Smet, Constant Permeke, Albert Servaes, Léon de Smet en Frits van de Berghe. Ze vonden aan de oevers van de Leie een ongerept landschap, een eenvoudige boerenbevolking en ze vonden er vooral elkaar. Ze leerden de mensen van de streek kennen en we zien ze dan ook op vele schilderijen afgebeeld. Ze ontdekten de ware grond van Vlaanderen. De schilder die we in dit artikel zullen behandelen woonde en werkte er niet minder dan 27 jaar van zijn leven. Gustave de Smet maakte aan de Leie zijn mooiste schilderijen.

Jonge jaren

Hij werd in 1877 geboren als de zoon van Jules de Smet, fotograaf en decoratieschilder. Als knaap hielp hij zijn vader, samen met zijn jongere broer Léon, bij de uitvoering van uithangborden en decoratieve panelen voor herbergen, winkels en kerkmistanten. Later heeft hij nog een tijdje voor eigen rekening deze onderneming voortgezet. Van 1888 tot 1895 doorliep hij de verschillende klassen van de Gentse Academie voor Schone Kunsten en kreeg hij lessen van Biesbroeck en Jean Del-

vin. Beiden uitstekende leraren, die vele schilders hebben gevormd. Hij trouwde met Augusta van Hoorebeke. Het jonge gezin vestigde zich eerst in Gent maar verhuisde al rap naar Deurle, van waar hij zich in 1908 aansloot bij de tweede Latemse groep.

Gustave de Smet had in die jaren zeker wel een kunstopvatting die de zijne zou moeten worden. Werk uit die tijd staat echter nog geheel in het teken van het impressionisme, beïnvloed door Emile Claus, die in Asten, ook aan de Leie, woonde. De Smet zocht zijn eigen weg en voelde

Gustave de Smet

zich meer aangetrokken door een kleurrijke wijze van schilderen dan door de vrij donkere paletten van de Saedeleer of Servaes, getuige zijn zwak voor het impressionisme en het luminisme. Een goed voorbeeld hiervan is het doek „De witte eenden”, dat rond 1912 geschilderd werd. Zijn werk was spontaan en levensblij. Toch vond De Smet de uitdrukkingsmiddelen van het impressionisme ontoereikend en zocht hij rusteloos verder. Hoezeer de kunstenaars, die aan de Leie een vriendenkring vormden, het er naar de zin hadden, moge blijken uit een uitspraak van Karel van de Woestijne: „Het waren dagen van overdadig leven”.

Eerste wereldoorlog

In 1914 werden deze dagen wreed verstoord door het uitbreken van de eerste wereldoorlog, die België in vuur en vlam zette. Gustave de Smet vluchtte met vrouw en kind, zoals zoveel andere kunstenaars, naar Nederland. Constant Permeke kwam in Engeland terecht. In Nederland ontmoette De Smet zijn goede vriend Frits van de Berghe. In Amsterdam werden beide Vlaamse schilders opgevangen door hun collega's en naderhand vestigden zij zich in Laren. In Nederland, in de jaren vlak voor de eerste wereldoorlog waren nieuwe stromingen geïntroduceerd door Jan Sluijters, Leo Gestel, Charley Toorop, de gebroeders Wiegman en ook door tentoonstellingen van buitenlandse futuristen, kubisten en expressionisten. Uit Frankrijk was door de oorlogsomstandigheden ook de avantgardist Henri Le Fauconnier naar Nederland gekomen. Aanvankelijk impressionist, trachtte hij na 1908 in zijn werk het fauvisme en het kubisme te verenigen. Tijdens zijn verblijf in Nederland was er een wisselwerking van invloeden met de Bergense School.

In dit milieu van diverse gedachtengangen en opinies vonden de Vlamingen Gustave de Smet en Frits van de Berghe in ons land hun weg naar het expressionisme, waaraan zij door het karakter van hun creatieve

Het rode bed, 1923

gaven, een nieuwe inhoud zouden geven, die van het typisch Vlaams expressionisme. Constant Permeke was in oorlogstijd in Engeland op zijn manier tot deze uitdrukkingswijze gekomen, waarvan al eerder Albert Servaes de eerste belangrijke figuur was geworden. Tussen alle -ismen door heeft Gustave de Smet zijn eigen toets gevonden, die onmiddellijk herkenbaar is en waardoor hij bewijst dat men kennisnemend van zijn omgeving, ja zelfs het bruikbare overnemend, zoekende en tastende een sterk kunstenaar kan worden. De nieuwe periode wordt geopend in 1915 met „Stilleven met bloemen” en „De blauwe tafel”. Met deze schilderijen en „Vrouw bij het opstaan” bevestigt De Smet zijn definitieve doorbraak naar het expressionisme. Dat laat ook het doek „Gezicht op Amsterdam” in alle duidelijkheid zien. In de komende jaren is De Smet uiterst actief en brengt evenals Jan Sluijters enige tijd in Spakenburg door, aangetrokken door de schilderachtige kleding van de boeren en vissers die daar wonen. In november 1918 vindt er voor het echtpaar De Smet een droeve gebeurtenis plaats. Hun enige zoon Firmin, die evenals zijn vader een bijzondere aanleg heeft voor schilderen, komt bij een spoorwegramp om het leven. Na de wapenstilstand gaat Gustave de Smet nog niet naar Vlaanderen terug, hij vestigt zich in Amsterdam, waar hij een atelier heeft aan de Overtoom. Vlaamse vrienden komen hem opzoeken.

Interieur met vrouw of de blauwe tafel, 1914/15

Terug naar Vlaanderen

Tot 1922 blijft De Smet in Nederland werken om daarna naar Vlaanderen terug te keren. Voordat hij zich echter weer aan de oevers van de Leie vestigt, verblijft hij nog enige tijd bij Constant Permeke in Oostende. Na enkele jaren, nadat hij eerst in ver-

schillende dorpen een atelier met woonhuis heeft gehad, waar hij niet kon wennen, neemt hij zijn intrek in een ruim eigen huis te Deurle. In

1935 laat hij een groot huis bouwen naar eigen ontwerp, aan de weg van Deurle naar Latem aan de rand van het bos. Hier is nu een museum ingericht met schilderijen van en herinneringen aan de in zijn dorp indertijd zo populaire figuur Gustave de Smet.

Gedurende 20 jaar heeft hij zijn krachten gegeven tot versteviging van de formele elementen in zijn werk. Hij bouwt zijn doeken met een sterke nadruk op de architectonische vormen van de compositie. Daar is het doek met het meisje „Beatrijs”. Zuiver expressief, groots in het gebruik van de diverse kleuren. In hetzelfde jaar 1923 schildert De Smet „Het rode bed”, dat aan Van Gogh doet denken. Ook in deze wat donkere afbeelding zijn de kleuren bijzonder goed gekozen, waardoor een volkomen harmonieus geheel is ontstaan. Het contact met het landelijk leven, de beelden van het dorp, de mensen in hun kamer of op de drempel van hun huis, het vee in de weiden en de arbeid op het veld, steeds weer zal men dit alles op zijn vele schilderijen terug zien komen in nieuwe, soms wellicht ongewone vormen. Maar zij allen geven weer ►

De mosselelers

boeken bladen brochures

Ghetto van Warschau

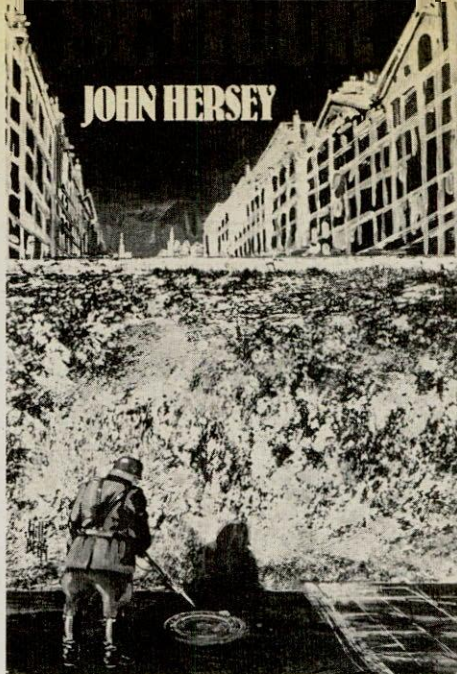
In „De muur” beschrijft John Hersey nog weer eens de overbekende geschiedenis van de heldhaftige opstand van de Joden in het ghetto van Warschau. Beknopt de geschiedenis: In 1939 werd Warschau door de Duitsers zwaar gebombardeerd, waarna een rigoureuze optredende Duitse bezetting volgde. Een gedeelte van de stad werd ingericht tot verzamelghetto voor duizenden joden uit Oost-Europese landen die daarheen getransporteerd werden om er onder de ellendigste omstandigheden te leven tot hun overbrenging naar de vernietigingskampen. De ghetto-opstand van 1943 leidde tot likwidatie van de joden en volkomen verwoesting van dat stadsdeel. Hersey beschrijft op indrukwekkende wijze de heldhaftige opstand van de vrijwel machteloos samengedreven joden tegen de Duitse overheersers. Een meeslepende historische roman over een van de meest schokkende gebeurtenissen uit de Tweede Wereldoorlog. Goed dat dit boek werd herdrukt.

„De muur” van John Hersey werd

► wat de kunstenaar gevoeld, gedacht en gezien heeft. Kijk naar zijn „Dorpskermis” van 1935. Hoe maakt zo’n uitbeelding deel uit van De Smets wezen en levenservaring. Zelf neemt hij aan alle dorpsfeesten deel. En dan is er het doek „De mosselesters”. Met zijn negenen zitten ze rond de grote tafel van een café. De kleuren zijn van een rijke verscheidenheid, de uitbeelding van een expressieve kracht en monumentaliteit. Toen de tweede wereldoorlog uitbrak vluchtte De Smet opnieuw, nu naar Frankrijk. Later keerde hij naar Deurle terug, maar hij was te zeer geschokt om nog te kunnen werken. In oktober 1943 raakte hij verlamd en enkele dagen later stierf hij.

Zijn werk was de poëzie van de eenvoudige uitbeelding in een steeds evenwichtig koloriet en kwam, mede door het gebruik van weinig middelen, tot een volmaakte uitdrukking. In het Vlaamse expressionisme vertegenwoordigt Constant Permeke de kracht, Frits van de Berghe de geest en Gustave de Smet het hart.

Jan Kooijman

uitgegeven door Omega Boek te Amsterdam. Prijs f 39,90.

NSB-kinderen

De verkrampde, verstarde en tweeslachtige relatie die kinderen van NSB-ers met het verleden hebben is in 1981 aanleiding geweest tot de oprichting van de werkgroep „Herkenning”. Doel van deze werkgroep is het stilzwijgen te doorbreken, zodat ook de verhalen van NSB-kinderen kunnen worden gehoord. Enkele maanden geleden vertelde een zoon van een NSB-er bij Sonja Barend, zichtbaar moeilijk, zijn levensverhaal. Dit naar aanleiding van het verschijnen van zijn boek „Niet de schuld, wel de straf, herinneringen van een NSB-kind”.

Het is het dramatische verhaal van een 9-jarige jongen die in september 1944 met zijn broertjes en zusje door zijn vader naar Duitsland wordt gebracht. Het einde van de oorlog lijkt immers in zicht, hetgeen beroerde gevolgen voor de NSB-ers in Nederland doet verwachten. Na zijn omzwervingen door Duitsland (o.a. bij een Nederlandse afdeling van de Hitlerjugend) belandt hij tenslotte, dwars door de terugtrekkende Duitse legers heen, in Tsjecho-Slowakije. Uiteindelijk komt hij weer „thuis”. Daar in Rotterdam (later Gouda) zet de ellende zich echter gewoon voort: voor een kind van een NSB-er die ook nog bij de Hitler Jugend is geweest, is in het na-oorlogse Nederland nauwelijks plaats.

Ondanks de wat jongensboek-achtige stijl en het ontbreken van ervaringen uit zijn latere leven heeft Rinnes Rijke (ps. voor Piet van Weelden) toch een prima bijdrage geleverd aan een verdronken hoofdstuk uit onze geschiedenis.

„Niet de schuld, wel de straf” door Rinnes Rijke werd uitgegeven bij Van Holkema en Warendorf te Bussum. Prijs f 22,50.

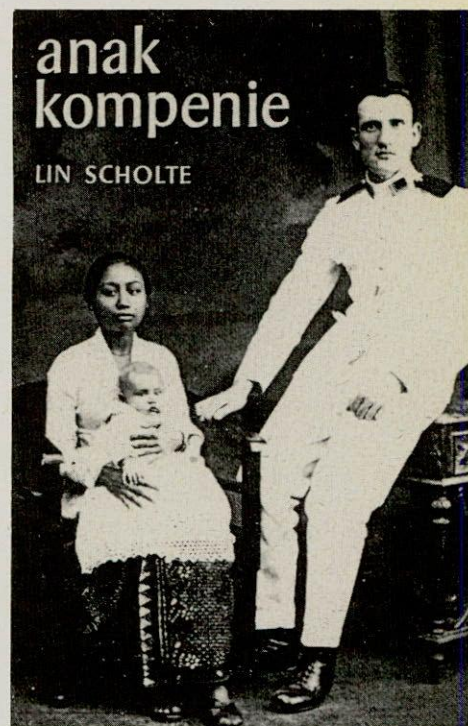
Indië (1)

Bij de uitgeverij Moesson verscheen onlangs een opvallend boekje getiteld „Anak Kompenie” geschreven door Lin Scholte.

Het is het levensechte verhaal over haar moeder Djemini, een Javaans soldatenkind (een „anak kolong”) dat in de tangsi (kazerne) is geboren en opgegroeid. Deze Djemini trouwt met een Hollandse korporaal en uit dit huwelijk worden een aantal kinderen geboren waarvan Linda de oudste was. In dit boekje doet de auteur het verhaal van haar ouders, haar familie en laat dat haast vanzelf in haar eigen levensverhaal overlopen.

Voor al de beschrijving van het tangsi (kazerne)leven, waar men alle fantasie bij nodig heeft om er enige voorstelling van te kunnen maken (eerste kwart van deze eeuw) is ongemeen boeiend. Dit boek zal m.n. de oud-Indië-gangers boeien.

„Anak Kompenie” van Lin Scholte werd uitgegeven door uitg. Moesson te Den Haag. Prijs f 12,50.

Indië (2)

„Onze laatste oorlog, de voorgeschiedenis van en de strijd om de onafhankelijkheid van Indonesië” is vooral geconcentreerd op de twee politieke acties (1947 en 1948). Zo

Wordt
MARINIER!
OPLEIDING IN AMERIKA

Instructie in 50
Technische Vakken

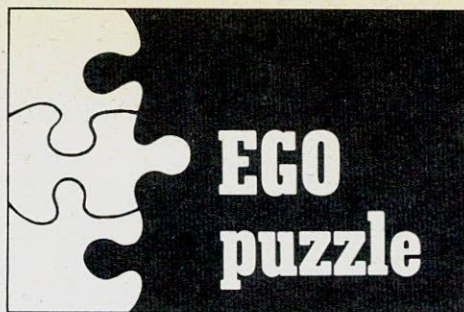

noemt men, doorgaans, versluisend
wat feitelijk een ordinaire koloniale
oorlog was met alles erop en eraan.

De samensteller van dit boek A. Verhoog, heeft alle mogelijke moeite gedaan dit boek zo populair mogelijk te houden, hetgeen hem aardig is gelukt. „Onze laatste oorlog” is een rijkelijk geïllustreerd boekwerk geworden met onderhoudende tekstbijdagen.

Het verhaal van de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd wordt geplaatst tegen de achtergrond van de langdurige Nederlandse overheersing in Indië. Waardoor men een goed inzicht krijgt in het ontstaan, het verloop en de afloop van deze oorlog, die door Nederland nooit gewonnen kon worden. Of er zo kort na het verschijnen van „Klamboes klewangs klapperbomen, Indië gewonnen en verloren” van P. Heyboer (handelend over exact hetzelfde thema) zo veel behoefte was aan een uitgave als deze valt te betwijfelen. „Onze laatste oorlog” door A. Verhoog verscheen bij Het Spectrum te Utrecht. Prijs f 29,90.

Wim Heij

De oplossing van de puzzel (vergelijkingen) in het februari-nummer was:

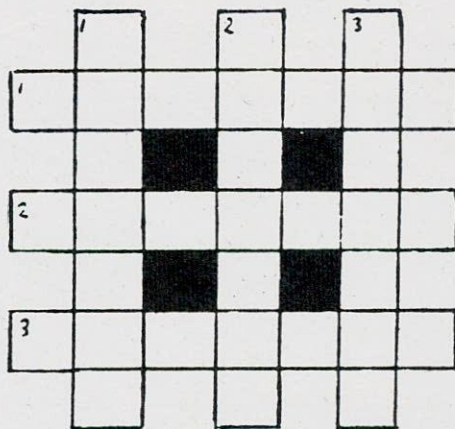
elegant = bevallig
gerant = beheerder
drastisch = ingrijpend
insigne = ereteken

De prijswinnaars zijn geworden:

1e prijs f 25,- A. P. Hoekstra - Utrecht
2e prijs f 15,- Vdg. Luttikholt - Assen
3e prijs f 10,- Udo Herrelrijn - Den Haag.

Dit maal in Ego een kruiswoordraadsel. Horizontaal en vertikaal moeten dezelfde woorden ingevuld worden.

1. steenvrucht, klier
2. salaris
3. afbeelden

Stuur de oplossing van de puzzel voor 2 mei a.s. naar: Ego redactie, Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist. Vergeet niet de voorkeur voor een boeken- of platenbon te vermelden.

Overpeinzingen van een afgezwaaide soldaat (2)

De eetzaal

Als ik zo terugdenk aan m'n diensttijd, dan borrelt vanzelf de gedachte aan de eetzaal in me op. Ik vond dat verschrikkelijk.

Op tafel zijn haastig was kaas, boter en zoet beleg bijeen gezet, aan de ingang staat een gamel thee of koffie, brood kan men aan het schuifbuffet ophalen. Maar het ergste van alles: het is ontstellend slecht verzorgd. Je eet van tinnen borden, in drieën verdeeld, neemt eigen mok mee, ook het bestek: alles even koud en liefdeloos. Varkens worden zo niet eens verzorgd.

Pleuren is hiervoor de juiste benaming. Je pleurt wat koffie in je mok, pleurt wat brood op je tinnen bord, pleurt hier wat beleg op een pleurt het geheel in je bek. Honden wordt hun bak met brokken nog met een glimlach voorgezet. O ja, het eten is gerust goed te noemen en de kwaliteit is voldoende, maar de verzorging: die is bar.

Een gewone maaltijd thuis is een feestmaal vergeleken hierbij. De hoogmoed, de hautainiteit om zo mensen te behandelen, ik vind dat onbeschoft. Met een beetje meer aandacht, een beetje meer zorg, heus, dan kom ik graag weer. Het ligt niet aan de keuken, niet aan het beheer, maar: het kost teveel, het is te duur om stenen borden aan te schaffen, bestek uit te delen, bекers te verzorgen. Dit is teleurstellend-grof.

Als je je bedenkt dat het op andere kazernes wel mogelijk is, kazernes van evenzo grote sterkte, dan vind ik dit een nalatigheid die op geen enkele manier valt goed te praten. Staat hier ergens een krijgstucltelijke

straf op? Neen. Proost, heren!

Wanneer men in de Korporaalsmess eet, soms doe ik dat, dan zie je iets geheel anders. Kleedjes over de tafels, op tafel staan borden gereed, daarnaast bestek en een peper en zoutstelletje. Het eten wordt in schalen opgediend. Men hoeft alleen maar aan te schuiven, op te scheppen en wanneer men iets meer wil gebruiken, dan kan dat. De bediende hofmeesters eten aan tafel mee.

Eenmaal heb ik in de Onderofficiersmess gegeten, deze is wat groter uitgevoerd dan voor de Korporaals, maar biedt dezelfde mogelijkheden. Ik moest die dag het werk alleen doen en op bepaalde plaatsen doet men alleen zaken met sergeanten, niet met soldaten. Daartoe schoof ik de vereiste passanten op, zodat dit moeiteloos geregeld werd. Ik besloot om ook maar in de O.O.-mess te gaan eten. Normaal eet men daar in burgertenuue, tenzij men speciale diensten verricht. Uiteraard had ik zo'n dienst.

Wat een verschil van dag en nacht met de Manschappeneetzaal! Aan het einde van de zaal staan de hofmeesters te wachten, degene met de jasjes aan dienen het eten op, zij zonder jasje ruimen de boel af. Van verbazing heb ik geen hap kunnen eten. Hoe het in het Officiersshotel geregeld is, weet ik niet, maar ik vermoed dat dit nog beter verzorgd is. Mijne heren, ik trek de klompen weer aan en voeg mij in de rij van hongerige soldaten. Eet smakelijk!

Uit: In Memoriam lichting-2
door Emile van Paridon

na het lezen van EGO ben
je stukken ouder

